

Iszlamista térnyerés vagy demokratikus átmenet

Az átalakuló arab világ

Grünhut Zoltán - Vörös Zoltán

geologica
geopolitikai elemzések

2011/01

A kiadványt, illetve annak részeit másolni, reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus úton vagy más módon – a szerzők és a blog tulajdonosainak előzetes írásbeli engedélye nélkül tilos.

Geologica – geopolitikai elemzések
geologica.blog.hu
geologica.blog@gmail.com

2011/01

Grünhut Zoltán – Vörös Zoltán

Iszlamista térnyerés vagy demokratikus átmenet – Az átalakuló arab világ

© Grünhut Zoltán – Vörös Zoltán

© geologica.blog.hu

Minden jog fenntartva.

2011 első negyedévének legjelentősebb geopolitikai eseményei kétségkívül Észak-Afrikában és a Közel-Keleten zajlanak. A világ, benne a globális hatalmak, valamint a közvetlenül érintett térségek országai teljesen váratlanul szembesültek a nemzetközi médiában „lázungásként”, „népfelkelésként”, „forradalomként”, sőt némely esetben – nem teljesen alaptalanul – „polgárháborúként”, avagy „törzsi, vallási-felekezeti háborúként” aposztrofált, vérrel és erőszakkal járó folyamatokkal. A körülményeket értékelő, sokszor egymással heves vitában álló szakértői véleményekből rendszerint egy következtetés ragadható ki: „az arab világ már nem lesz többé olyan, mint azelőtt!” Arra vonatkozólag azonban csak találgatások vannak, hogy miféle átalakulás is várható. Nincsenek egyértelmű jelei annak, valójában mit eredményezhetnek ezen, egyes országokban a társadalmi többség, míg másutt csupán egy hangadó, helyzetével, kilátásaival elégedetlenkedő kisebbség által kikényszerített, de legalábbis kikényszeríteni szándékolt rezsimváltások, állami reformok, politikai, gazdasági, társadalmi strukturális átrendeződések. Némelyek szerint demokratikus-demokratizációs fordulat van kibontakozóban, ugyanakkor érveik kevésbé meggyőzőek annak kapcsán, hogy e változás nyugati típusú politikai, jogi intézmények kiépülését, s nem pusztán az autokrata rendszerek leépítését, illetve egyfajta illiberális, netán iszlamizálódó állam- és társadalmi berendezkedés térnyerését eredményezi majdán. Persze az iszlám fundamentalizmus gyors, avagy lassú, de biztos stabilizálódását prognosztizálók sem hagyhatják figyelmen kívül annak tényét, hogy az efféle ideológiájú mozgalmak jelenleg csak mérsékelt társadalmi-politikai támogatottsággal bírnak a belső válságokkal küzdő arab országok többségében, ráadásul eszmei megosztottságuk miatt ugyanúgy elképzelhető az iszlamista alapállású, ám pragmatikus gondolkodású frakciók felülkerekedése, mint a radikális irányvonal térnyerése. Ami okkal feltételezhető, hogy a dinasztikus elvű, autokrata hatalomgyakorlás ideje lejárt, s ezentúl a lakosság érdekeire nagyobb odafigyeléssel kell lennie a kormányzatoknak.

Jelen tanulmány kettős céllal veszi górcső alá az Észak-Afrikában és a Közel-Keleten zajló folyamatokat: egyfelől kronologikus eseménytörténeti áttekintést kíván biztosítani, másrészt felvázolni igyekszik azok végkimeneteleinek lehetséges irányait. A történéseket január eleje és március közepe között vizsgáltuk, s országokra bontva összegeztük, mely segít átlátni, hogy a számos hasonló-

ság mellett mennyi különbözőség jellemzi a „felkeléseket” azok eredendő okai, céljai és lefolyása tekintetében. A hivatkozásokat és az illusztrációk forrásait a tanulmány végén soroltuk fel.

Az elemzést tehát 2011. március 17-én zártuk, az azt követő események némely országokban jelentéktelen, máshol – így például a nemzetközi intervenció célpontjává vált Líbiában – feltételezhetően fajsúlyos következményekkel jártak, illetve járnak idővel, melyekről a *Geologica* soron következő alapku-tatásaiban igyekszünk képet adni.

A Szerzők

1

A forradalmak által érintett országok

2010. december 17-én egy, megélhetése érdekében Szidi Bouzid utcáin engedélyek nélkül zöldséget-gyümölcsöt áruló munkanélküli fiatal felgyújtotta magát, miután a rendőrök elkobozták a portékáját. A 26 éves áldozat, Mohamed Bouazizi súlyos sérülésekkel, válságos állapotban került egy tuniszi kórházba, ahol még maga az elnök, Zin el-Abidin Ben Ali is meglátogatta. A figyelemfelhívás módjának e drasztikus, ám mégis spontán formája már Bouazizi 2011. január 4-én bekövetkezett halála előtt jelentős zavargásokat váltott ki, mely váratlan tiltakozási hullámot, annak intenzitását a rendvédelmi szervek agresszív elfojtási szándéka, a tömegbe lövések, s az áldozatok híre tovább súlyosbított. Megjelentek az utcákon fosztogatók is, miközben a tüntetők középületeket támadtak meg, s szinte óráról órára növekedett a halottak száma. Az újesztendő első hétvégéjén már a fővárosra is áttértek az utcai összecsapások, s bár a kormányzat az ellenzék számlájára írta a zavargások folyamatos szítását, valójában inkább a hatalmon lévők drasztikus lépései és kijelentései tüzelték tovább az elégedetlenkedőket. Így például nem kedvezett a tömeg lecsillapítására irányuló törekvéseknek, hogy az elnök közjavak rongálását szántsándékkal folytató terroristáknak nevezte a tüntetőket. Az elkecsereedett emberek egyre többet hangoztatták a rendszerváltás szükségességét, és mind hangosabban követelték Ben Ali valamint a kormány leváltását. 2010. január 7–8-án történtek a legsúlyosabb összecsapások, a kormány 78 halálesetét ismert el, külföldi megfigyelők szerint ugyanakkor az áldozatok száma meghaladhatta az állami közlésekét.¹

Az elnök végül engedni lett kénytelen az országszerte demonstrálók számára: elbocsátotta belügyminiszterét, bizottságot hozott létre a Wikileaks által is kiszivárogtatott és bemutatott súlyos korrupció kivizsgálására, továbbá bejelentett egy, 300 000 új munkahely létrehozását magában foglaló gazdasági programtervet² – mindhiába. A folytatódó tiltakozásokra kijárási tilalommal, az azt megszegők ellen azonnali tűzparanccsal válaszolt az államhatalom, majd az elnök újra megpróbált gesztust tenni a tüntetőknek: a hivatali megbízatásának 2014-ig történő kitolásáról szóló alkotmánymódosítást elvetette, egyúttal ígéretet tett a sajtószabadság biztosítására és az élelmiszerárak csökkentésére. Ugyanakkor szélnek eresztette kormányát is, majd január 14-én (saját szavai szerint ideiglenes jelleggel) elhagyta Tunéziát és – Franciaország elutasító válaszát követően – Szaúd-Arábiába utazott. Az első hírek még arról szóltak, hogy az

ország aranykészletének jelentős hányadát is magával vitte, ám később ezt a központi bank illetékesei megcáfolták.

Tekintélyelvű diktatúra Tunéziában

A kívülről Észak-Afrika egyik legvirágzóbb gazdaságának tűnő, a turisták kedvelt célpontjának számító Tunéziában már hosszú évek óta súlyos válságok ismétlődnek, a relatív béke, az állandó (de alacsony mértékű) gazdasági növekedés és a nyugati államok által szövetséges partnerként kezelt hatalom azonban azt a látszatot keltette, hogy minden kedvezően alakul. Tunézia 1956-ban kikiáltott függetlensége óta stabil, autoriter rendszerként működött, a gazdasági prosperitást rendre a politikai liberalizáció elé helyezte a kormányzó elit. A formális többpártrendszer ellenére (melyben szerepet kaptak legálisan működő ellenzéki csoportok is) az állampártként funkcionáló Alkotmányos Demokratikus Egyesülés (Rassemblement Constitutionel Démocratique –

“A külföldről begyűródzó válság következtében elmélyülő recesszió hatására megugrott az infláció, a megkezdett szociális reformok hatástalannak bizonyultak, miközben meredeken emelkedett a munkanélküliség”

RCD) szorosan kézben tartotta a politikai folyamatokat. Az állam első elnöke, Habib Bourguiba egészen 1987-ig tisztségében maradt. Nyugat-barát reformjainak köszönhetően sokan hasonlították Kemal Atatürkhöz, a női emancipáció terén elért eredmények, a közegészségügy és a közoktatás fejlesztése, sőt

utóbbi fő prioritásként való kezelése eredményesen segítették az ország felzárkózását a fejlett, nyugati világhoz. Ben Ali, korábbi belügyminiszter és miniszterelnök 1987-ben vette át a hatalmat, folytatva elődje politikáját. 2009 őszén már ötödször választották az ország elnökévé, autoriter hatalma megkérdőjelezhetetlennek bizonyult, a rendszer nem tűrte a kritikát, az engedélyezett ellenzéki pártok bár leültek a számukra fenntartott parlamenti helyekre, de nem fejtettek ki nagyobb ellenállást. A valós politikai riválisokat egytől egyig kiutasították az országból, esetleg a kilátásba helyezett büntetés miatt önként vonultak száműzetésbe.

A külföldi befektetők számára is mostanáig vonzó Tunéziát azonban a gazdasági válság nem csak pénzügyileg roppantotta meg: az országra jellemző súlyos strukturális problémák felszínre kerülése szintúgy elkerülhetetlenné vált, így a gazdasági növekedés fejében politikai valamint szabadságjogai egy részét eddig passzívan feladó társadalom körében érthetően fellángolt az elégedetlenség. A külföldről begyűrűdző válság következtében elmélyülő recesszió hatására megugrott az infláció, a megkezdett szociális reformok hatástalannak bizonyultak, miközben meredeken emelkedett a munkanélküliség – főként a (kiemelten kezelt oktatásnak köszönhetően nagyszámú) diplomás fiatalok körében. Egyre gyorsabban szegényedtek el az amúgy is leszakadó déli és nyugati országrészek, a közéletre jellemző korrupció átszötte a gazdasági és politikai szféra egészét, mely tendenciák nyomán az átlagemberek boldogulása még kilátástalanabb helyzetbe fordult. Mohamed Bouazizi is e rendszernek lett áldozata: egyetemista, aki képtelen elhelyezkedni az ország legszegényebb régiójában, így utcai árusként kénytelen megélhetést találni magának. Esete, életkörülményei ezek számára volt ismerős történet, elkeseredett lépése ezért is válhatott ki ekkora tiltakozást.

Az elnök nélküli ország

Ben Ali hirtelen távozásával a tüntetések csupán napokra csillapodtak, miközben a fosztogatók folytatták tevékenységüket, a legitimitásukban megkérdőjeleződő rendvédelmi szervek pedig egyre kaotikusabb képet mutattak. Ideiglenes államfőként egy tapasztalt politikus, Fouad Mebazaa került az ország élére, aki korábban több miniszteri posztot is viselt már. 2011. január 18-án beiktatták a szintén átmeneti megbízáttal felruházott, összesen 23 minisztert tömörítő kormányt is³, melynek felesketése azonban csak növelte a tiltakozások intenzitását, merthogy a soron következő választásokig mandátummal rendelkező testületben az eddig legálisan ténykedő ellenzéki szereplők mellett szép számban helyt kaptak a „régirend” elkötelezett kiszolgálói is. Miniszterelnök maradt például az 1999 óta hivatalban lévő Mohamed Ben Hasszouna Ghannouchi, de hivatali posztját megtarthatta a bel- és a külügy-, valamint a védelmi- és pénzügyminiszter is, vagyis a legfontosabb pozíciók terén nem történtek személycserék. Az ideiglenes elnök és a miniszterelnök ugyan bejelentették kilépésüket az RCD-ből, a párthoz való ideológiai kötöttségüket, múltjukat, korábbi kormányzati szerepüket ezzel azonban nem tudták letagadni. Az utcai

2

Utcai tüntetések Tuniszban, 2011. január 14-én

megmozdulások így folytatódtak, a demonstráló tömegeknek nem volt elég Ben Ali távozása, a rendszer egészének átalakítását, a megelőző politikai garritúra teljes eltávolítását követelték. Hogy e folyamat beteljesülhet-e, s ha igen milyen eredménnyel és következménnyel, egyelőre kérdéses. Vélhetően a tüntetők többségének nem volt kialakult képe arról, hogy mi lesz a „forradalom” sikerét követően, kik is ragadhatják magukhoz a hatalmat. Az emberek eleinte csak abban voltak biztosak, véget akarnak vetni az évtizedes autoriter rendszernek. Ebből a szempontból a nyugati világ és főként az Egyesült Államok, Ben Ali hatalmának hosszú évek óta tartó támogatása miatt, kedvezőtlen helyzetben találta magát.

Miután a kormány általános amnesztiát hirdetett a politikai foglyok számára, megnyílt az út a száműzetésben élő ellenzékiek hazatérése előtt. Két jelentősebb személyiséget érdemes megemlítenünk e re-aktivizálódók sorában, akik a nemzetközi sajtó szerint is eséllyel indulhatnak politikai befolyásuk megerősítéséért: a balközép Kongresszus a Köztársaságért (Congrès pour la République) nagy népszerűségnek örvendő vezetőjét, Moncef Marzoukit, valamint a betiltott iszlamista Al-Nahda párt első emberét, Rasid Ghannouchit (aki nem áll

rokonságban az ország miniszterelnökével). Még mielőtt kettejük bekapcsolódott volna a politikai élet mindennapjaiba, a tüntetők sikeresen kikényszerítették a külügyminiszter lemondását, s a folytatódó elégedetlenség hatására 2011. január 27-én Mohamed Ghannouchi további 12 miniszterét menesztette, igaz saját maga nem mondott le, habár ígéretet tett, hogy a lehető legrövidebb időn belül kész távozni, felhözva egyúttal a választások hat hónapon belüli lebonyolításának lehetőségét.⁴

A zökkenőmentes átmenetet prognosztizáló szakértők egy része aztán revideálta álláspontját, amikor a 2011. január 30-án hazatérő Rasid Ghannouchit hatalmas tömeg fogadta, bizonyítván, hogy az elégedetlenkedők holmi személycserékkel nem érik be.⁵ Az 1989-ig legnagyobb ellenzéki erőként létező islamisták ezzel visszakapták karizmatikus vezetőjüket, aki jelentős támogatottságának köszönhetően azonnal a kiírandó választások egyik nagy esélyesévé lépett elő.

A hadsereg és a rendőrség szerepe

A tüntetések csúcspontján, Ben Ali távozását megelőzően egyes helyeken már a rendőri erők is a tüntetők oldalára álltak, szükségessé téve a hadsereg azonnali bevetését. A forradalom fontos állomása és vélhetően az elnök távozásának egyik fő oka a katonai akció megkezdéséhez kötődik: Rasid Ammar vezérkari főnök ugyanis megtagadta Ben Ali parancsát, mely a tüntetések erőszakos, fegyveres leverésére vonatkozott, és csupán a helyzet normalizálására szólította fel a katonákat. A kezdeti időszak erőszakos rendvédelmi válaszreakcióit követően békésebbé váltak a tüntetések, a hadsereg kontroll alatt tartotta az eseményeket, s a halálos áldozatok száma is jelentősen redukálódott. A haderők országos jelenlétét érdemes a politikai folyamatok szempontjából is figyelni: vajon az átmeneti kormánynak sikerül-e stabilizálnia hatalmát az előrehozott választásokig, avagy a káosz elkerülése érdekében a katonaság közbelépésre is szükség lesz? A világi haderő politikai beavatkozására volt már példa Törökországban az 1980-as évek folyamán és szakértői vélemények szerint Tunézia is hasonló sorsra juthat. A hadsereg mindenestre készen áll a gyors reagálásra s bizonyos források⁶ szerint az Egyesült Államok kormánya is nyomatékosította Rasid Ammar számára: szükség esetén vegye át az ország irányítását.

A forradalom exportja

ASzidi Bouzid utcáin történeteket követően a tiltakozó megmozdulások gyorsan terjedtek Tunézia-szerte, majd pár nap múlva az ország határait is túllépték. Kezdetben szimpátia-tüntetések, majd Ben Ali menekülését követően a tuniszihoz hasonló, az adott állam kormányának távozását követelő demonstrációk robbantak ki az arab világban több helyütt, Észak-Afrikától a Közel-Keletig. A térség államai javarészt hasonló jegyeket mutatnak, ahogyan Magyar Péter fogalmaz, *„a Marokkótól Ománig tartó hatalmas területen évtizedek óta viszonylag stabil a politikai rendszer. Általában a 70-es években hatalomra jutott diktátorok vagy azok örökösei vezetik ezeket az országokat. A hatalmon lévők különböző mértékben engedékenyek, de mindenütt korlátozott a szólásszabadság és az ellenzék mozgásteré.”*¹⁷ A folyamatban lévő eseményeknek rendkívüli fontosságot ad, egy új világrend kirajzolódását szemléletli az a körülmény, ahogyan ezen, az Egyesült Államokkal szövetségi viszonyban lévő autokrata rendszerek megroppannak, s a belpolitikai változások nyomán külpolitikai elkötelezettségük is új irányt vehet, ezáltal a térségre jellemző geopolitikai status quo-t alapjaiban megkérdőjelezve. Az *„arab országok vezetői – a líbiai [Moamer] Kadhafin kívül – viszonylag jóban vannak az USA-val, hatalmuk megőrzésében sok segítséget kaptak Washingtontól. Ezt jórészt azzal érték el, hogy féken tartják a szélsőséges iszlamistákat. Cserébe az USA nem nagyon kritizálja őket korrupció és elnyomó uralkodói gyakorlatuk miatt.”*¹⁸ Márpedig e status quo felbomlása Teherán további geopolitikai térnyerését, az iszlamizmus terjedését és tágan értelmezhető térségbeli stabilizálódását, egyúttal az Egyesült Államok érdekszférájának beszűkülését, a világrend felbomlását hozhatja magával.

Noha számos európai kutatóintézet és elemzőközpont, köztük a Quillam? szerint eltúlzott iszlamista veszélyről beszélni, hisz – mint megállapítják – az arab társadalmak nagy része civil, nem vallási alapon szerveződő pártokat látna szívesen a kormányzatban, ugyanakkor Libanon példája azt sugallja, hogy a kezdetben demokratikus folyamatok idővel átcsaphatnak szélsőséges irányokba, s a gazdasági nehézségek bizony kedvezhetnek a radikális iszlamista szervezetek térnyerésének. Nem szabad ugyanis szó nélkül elmenni azon tény mellett, hogy az iszlám fundamentalista ellenzéki szervezetek valamennyi, aktuális válság-sorozatban érintett államban jelen vannak, s bár kiterjedt tömegbázissal illegális működési kényszerhelyzetük okán nem rendelkeznek, a tüntetések során mégis

Óriástüntetés Tunisz belvárosában, 2011. január 14-én

3

egyre inkább „ráéreztek” a tömegek igényeire, mind több esetben közvetlenül alakították a megmozdulásokat. További nehézséget jelenthet a jövőre nézve, hogy ezen országokban az iszlamista csoportokhoz hasonlóan a polgári ellenzék is gyenge, szintúgy elnyomásban tartott.

A tunéziai eseményeket követően elitellenes jelszavakat skandálva zavargások kezdődtek előbb Egyiptomban és Algériában, majd Jordánia és Jemen utcáin is. Hoszni Mubarak rendszerének megroppanása majd „bukása”, Egyiptom regionális jelentősége okán, a legmeghatározóbb kérdése ezen, rezsimváltást zászlajukra tűző folyamatoknak, hiszen a nemzetközi diplomáciában fajsúlyos szereplőnek tekinthető legnépesebb arab állam tartós destabilizálódása markánsan erősítheti a forradalmi jelszavakat képviselő, alapvető változásokat követelő tömegeket szerte a régióban.

Egyiptom is sorra került

Geopolitikai és regionális stabilizációs szempontból egyaránt a legfontosabb kérdésnek bizonyult a feltartóztathatatlanul terjedő tüntetés-sorozat tekintetében, hogy az egyiptomi fiatalok szinte azonnali szim-

Százezrek a kairói Tahrír-téren

pátia-reakcióját csupán eseti, avagy potenciálisan eszkalálódó jelenségként kell-e értelmezni. Egyiptom körülbelül 80 milliós lakosságának nagy többsége muszlim, az ország, földrajzi fekvése, valamint az arab világban betöltött szerepe miatt az Egyesült Államok kiemelt stratégiai partnere. Az 1953-ban brit uralom alól függetlenedett országot mindvégig katonai diktátorok irányították, Gamal Abdel Nasszer, Anvar Szadat, majd három évtizede Hoszni Mubarak személyében. Noha a Szuezi-csatorna jelentőségének csökkenésével Egyiptom szerepe visszaesett, az arab–izraeli béketárgyalások legfőbb letéteményeseként Kairó továbbra is a térség geopolitikai folyamatainak középpontjában maradt, a romló gazdasági mutatók ellenére. Természetesen a többi arab államhoz hasonlóan, a növekvő népesség, illetve az oktatás színvonalának emelkedése dacára zuhanó életszínvonal a Mubarak-rendszert is rendkívüli kihívások elé állította.

A súlyosabb zavargások január 25-én kezdődtek, azon a főként internetes közösségi oldalakon szervezett tüntetésen, melyet hivatalosan egy rendőri akció következtében 2010 nyarán elhunyt áldozat emlékére tartottak, 10–20 ezer résztvevő mellett. A megmozdulás kapcsán azonban gyorsan egyértelművé vált,

hogyan annak nem annyira megemlékezési, mintsem a tuniszi eseményekkel való szolidaritási inspirációi vannak. Mubarak, tanulva Ben Ali hibáiból, a rendőri erőket nem hatalmazta fel erőszak alkalmazására, nehogy hasonló módon, elsősorban annak hatására eszkalálódjanak az események. A tüntetések azonban másnap újrateződtek, sőt, éjszaka is folytatódtak, s már majdnem százezren tüntettek Kairó utcáin, amikor Egyiptom számos más nagyvárosában szintúgy tiltakozó megmozdulások törtek ki.

A rendőri erők végül a legtöbb helyszínen összecsaptak az általában fiatalokból álló tömegekkel, január végéig a 150 főt is meghaladta a halálos áldozatok száma.¹⁰ Hamarosan a gazdasági és társadalmi reformok skandalása mellett megjelentek a Mubarak-ellenes jelszavak is a tüntetéseken, Tunéziához hasonlóan az elnök azonnali távozását követelték az utcára vonulók. Mubarak ugyan január 28-án bejelentette a kormány lemondását és új kabinet kinevezését, a fellelkesült demonstrálókat mindez azonban már nem elégítette ki. Az ezt követő napok zavaros eseményeinek vizsgálata nehezen, csupán különböző részinformációk alapján lehetséges, másról számoltak be ugyanis a nemzetközi tudósítók, az állami televízió, a megszólaltatott civilek és az ellenzék politikusai. Az biztos, hogy Mubarak nyomás hatására tett lépései nem csillapították le a megmozdulások résztvevőit, a tüntetések folytatódtak, s a rendőri erők kemény fellépése nyomán egyre emelkedett az áldozatok száma. Rövidest megjelentek az utcákon a fosztogatók, akik nem csupán lakóingatlanokat és középületeket dúltak fel, de kiraboltak számos, felbecsülhetetlen értéket kiállító múzeumot is. A kiéleződő helyzetben a rendőrség aztán visszavonult Mubarak nyilatkozatának megfelelően, mondván így talán elkerülhetővé válik a teljes anarchia. A hatóságok passzivitásával a nem múltó tüntetések valamivel konszolidáltabbá váltak, a demonstrálók körében csoportok alakultak a fosztogatásokkal szemben, az állampolgárok értekeinek megóvására. Számos nemzetközi hírcsatorna számolt be arról, hogy a rablóbandák és a randalírozók között megannyi civilbe öltözött rendőr vegyült el, így próbálván kompromittálni a tüntetőket. Az utcákon, legfőképp az épületek, műemlékek védelme érdekében megjelent a hadsereg is, a Mubarak tényleges hatalmát biztosító erő. A tankok és a katonák bevonulása ellenére a tüntetések nem váltak erőszakossá, a fiatalok örömmel üdvözölték az egyenruhásokat és láthatóan nagy volt az egyetértés a katonák és az utca emberei között. 2011. január 30-án Kairóban, a had-

sereg által felügyelt, békés megmozdulásként folytatódott a tüntetéssorozat, s első alkalommal szólalt fel az ellenzéki erők által felhatalmazott Mohamed El Baradei, Nobel-díjas diplomata.

A kitartó tüntetők láttán egyre nyilvánvalóbbá vált Mubarak rendszerének fenntarthatatlansága. Az Egyesült Államok a diplomáciai útkezesítés, a követendő stratégiák megvitatását követően „a tüntetők oldalára állt”, burkolt, a demokratikus változások szükségességét támogató megnyilvánulásaiban Barack Obama és a kormányzati szóvivők lényegében távozásra szólították fel az egyiptomi elnököt. A megmerevedett „frontvonalak” okozta több napos bizonytalanságot követően február 10-én bombaként robbant a

“az országot mindvégig katonai diktátorok irányították, tehát az elnök politikai erejének eredőjét mindig is a hadsereg jelentette, márpedig a világi haderő az ország gazdasági szektorában való releváns érdekeltségei miatt alapvető szempontnak tartotta az egyre súlyosabb gazdasági válságot okozó tüntetések mielőbbi felszámolását, illetve ezzel párhuzamosan kedvező társadalmi megítélésének fenntartását, továbbá egy esetleges iszlamista hatalomátvétel elkerülését.”

Tahrír-téren demonstrálók körében a hír: Mubarak beszédet mond éjjel, közép-európai idő szerint este 9 órakor az állami tévében, melyben bejelenti lemondását.¹¹ Ahogy a korábbi események kapcsán, úgy most sem vált világossá a rengeteg ellentmondásos információ közül melyiknek lehet hinni. Állami tisztviselők cáfolták egymást, a tüntetések aránylag békés lefolyásáért sokat tevő hadsereg egyes tábornokai pedig arról beszéltek a tömegeknek, hogy éjjel megkapják azt, amire várnak. Obama is megszólalt, nyilatkozata alapján úgy tűnt az amerikai elnök is a három évtizede regnáló Mubarak lemondását várja: „...teljesen egyértelmű, hogy történelemi eseménynek vagyunk szemtanúi. Ez a vál-

*tozás pillanata, mert az egyiptomi emberek ezt akarták. [...] Az új generáció.*¹²
A bő 40 perces késéssel megkezdett beszédében Mubarak azonban nem mondott le, noha nem teljesen tisztázott körülmények között átadta hatalmát Omar Szulejmán, a titkosszolgálatokat felügyelő tábornok számára.

A beszédet valamint az azt követő 20 óra eseményeit érdemes komplexen kezelni, Mubarak élőben közvetített megszólalását követően ugyanis nem csupán a tüntetők, hanem a nyugati politikai elit is felháborodva vette tudomásul az elnök „makacsságát”, ráadásul úgy tűnt, a hadsereg vezetése sem elégedett a kialakult szituációval. Miközben kommentálta a történeteket az Egyiptom „robbanásától” tartó El Baradei és a magát becsapottnak érző Obama, a hadsereg háza tájáról elterjedt a hír, hogy a délelőtti órákban nyilatkozatot adnak majd ki a helyzettel kapcsolatban. Az elnöki palota elé tervezett tömegtüntetés szinte még kezdetét sem vette, már Mubarak meneküléséről szóltak a beszámolóok. A találgatásoknak végül Omar Szulejmán vetett véget meglepően rövid sajtótájékoztatón: „*Mubarak elnök lemondott a posztjáról*”. Az elnök távozásával a hadsereg vette át a hatalmat.¹³

Országszerte örömeppé alakultak a tüntetések, a nyugati média a demokrácia sikeréről, a hadsereg vezetése pedig a tiltakozók, az új generáció győzelméről beszélt. Rengeteg kérdés, találgatás merült fel a hatalomátadás körülményeit illetően, ám ezekre azóta sem kaptunk kielégítő választ, noha elejtett megjegyzésekből, Mubarak távozásának körülményeiből, illetve a leköszönő elnöktől származó „politikai végrendelet” hiányából következtethetünk bizonyos konszolidációs tervekre, melyek az egyiptomi átmenet, annak bekövetkezése kapcsán is fontosak lehetnek.

Mindenekelőtt indokolt megismételnünk, hogy az országot mindvégig katonai diktátorok irányították, tehát az elnök politikai erejének eredőjét mindig is a hadsereg jelentette, márpedig a világi haderő az ország gazdasági szektorában való releváns érdekeltiségei miatt alapvető szempontnak tartotta az egyre súlyosabb gazdasági válságot okozó tüntetések mielőbbi felszámolását, illetve ezzel párhuzamosan kedvező társadalmi megítélésének fenntartását, továbbá egy esetleges iszlamista hatalomátvétel elkerülését. Egyiptom esetében hatványozottan fontos volt az Egyesült Államok számára geopolitikai pozícióinak

fenntartása, ezért a hadsereggel meglévő hagyományosan jó kapcsolatokra építve, amiként Tunéziában Rasid Ammar vezérkari főnököt, úgy Egyiptomban is a katonai elitet ösztönözték az események kontrollálása érdekében. A Mohamed Tantawi vezette haderő kétségkívül mindvégig igyekezett kézben tartani a folyamatokat, s a körülmények alapján nem kizárt, hogy a katonaság végül pont időben lépett, még mielőtt az utcai harcok szélsőségesebb, már-már érélyes beavatkozást igénylő irányba fordultak volna.

A február 10-én felbőszített és ezért minden korábbinál komolyabb tüntetésre készülő tömeg éppen megérkezett az addig még megkímélten hagyott elnöki palotához, amikor az illetékesek bejelentették a hadsereg hatalomátvételét. Az „új rezsim” hatályon kívül helyezte az alkotmányt, feloszlatta a parlament mindkét házát, ám helyén hagyta az ideiglenes kormány tagjait Omar Szulejmánnal együtt, aki így az ország kvázi vezetőjévé avanszálódott. A választások kiírását minél előbbre ígérte a hadsereg, s bár pontos időpontot nem határoztak meg, kötelezettséget vállaltak arra, hogy hat hónapon belül megrendezik azokat.

5

Csalódott egyiptomiak hallgatják Mubarak február 10-i beszédét

Az időtényező igen meghatározó súllyal esik latba, s e tekintetben domborodik ki igazán a hadsereg közbelépésének és hatalomátvételének jelentősége: egy most kiírt választáson vélhetően a Muzulmán Testvériség, mint jelen helyzetben szinte egyetlen intézményesült ellenzéki erő kaparintaná meg a parlamenti helyek nagy hányadát, ugyanakkor a választások időbeli eltolásával lehetőség nyílik a demokratikus ellenzék megszervezésére, felépítésére. Létezik persze egy másik opció is, mely az eddigi gyakorlat szerinti erőskezű, a hadsereg által támogatott elnök „felfuttatására” épül, ám ennek bekövetkezte vélhetően újabb tüntetéseket váltana ki.

Egyiptom ellenzéki erői

Egyiptom legjelentősebb ellenzéki pártja a betiltott Muzulmán Testvériség (Al-Ikhwān), melynek képviselői független jelöltként indulva a 2005-ös választásokon a parlamenti mandátumok 20%-át szerezték meg.¹⁴ A szervezet az arab világ egyik legmeghatározóbb iszlamista mozgalma, mely több mint nyolcvanéves történelme során számos merénylet miatt, valamint az iszlamista tanok terjesztése okán és olyan csoportok kvázi támogatásával, illetve létrehozásával vált hírhedtté, mint a Hamasz és az al-Kaida.

A Muzulmán Testvériség egyiptomi ága ugyanakkor konszolidálódó céljai és retorikája miatt elfogadottabb (ám továbbra is betiltott) politikai erővé lépett elő a közelmúltban. Hivatalosan Egyiptom politikai intézményrendszerének demokratizálását tűzte zászlajára a mozgalom, s jelentős parlamenti tényezőként igyekezett képviselni a lakosság ilyesfajta törekvéseit, illetve egyéb, a fennálló hatalom megkérdőjelezhetetlenségét firtató ellenzéki érdekeket, miközben alapvetően szélsőséges és antifiliberalis eszmeiségét nem hagyta el a szervezet, csupán az útkeresés során mérsékeltebb tematika és kommunikáció került előtérbe.¹⁵ A Muzulmán Testvériség egyfajta – nehezen rokonítható – iszlamista demokrácia létrehozását tartaná elfogadhatónak, minek kapcsán nem szabad elfelejteni, hogy 1979-ben Khomeini ajatollah is valami hasonló típusú rendszer meghirdetésével tért vissza Iránba.

A kairói események kirobbanásában mindenesetre nem játszott főszerepet a Muzulmán Testvériség, sőt az első beszámolók szerint bizonytalanul figyelte a kibontakozó elégedetlenséget. A napok múlásával és a körülmények letisztá-

zódásával azonban igyekezett szervezői erőként fellépni, koordinálni a tüntetéseket, mozgósítani a fiatalokat, szítani a kormányellenes hangulatot. A Mubarak-rendszer elérhető közelségbe került bukása esélyt kínált a Muzulmán Testvériség számára valós politikai tőkévé kovácsolni, közös platformú parlamenti részvételre váltani meglévő társadalmi támogatottságát, s ily módon, mint az egyik legfajsúlyosabb ellenzéki csoportosulásnak, szinte megkérdőjelezhetetlen szerepet kicsikarni az új egyiptomi rendszer kialakításáról szóló tárgyalásokon.

Az egyiptomi folyamatok végkifejlete bár egyre inkább alapvető rezsimváltás felé mutat, sok minden múlhat még a hadsereg szerepén, valamint a külső erők gazdasági-politikai nyomásgyakorlásán, fellépéseik válságot mélyíteni, avagy rendezni szándékozó jellegén. Ami már most is említésre érdemes, hogy az egyiptomi események ebben a szegmensben kísértetiesen hasonlítanak az 1979-es iráni forradalom körülményeire, ahol az Egyesült Államok kegyeltjének számító Pahlavi sah teljesen magára maradva végső lépésként a hadsereget is bevonta a rendteremtésbe, ám hatalmát – Mubarakhoz hasonlóan – annak révén sem tudta megmenteni. De nemcsak emiatt indokolt az iráni párhuzam felemlítése, hanem annak tekintetében is, hogy a perzsa állam ellenzéki erői 1979-ben úgyszintén a demokratikus fordulat jegyében vonultak utcára, mely változást világszerte kedvezően fogadták volna, azonban a tüntetők köréből végül kiemelkedő iszlamista irányzat térnyerését később senki nem üdvözölte. Pedig ennek eshetősége Egyiptom kapcsán is terítéken van, még ha reális értékelés alapján valószínűbb, hogy nem fegyveres, inkább libanoni mintára, úgy mond „demokratikus” úton, választások és politikai játszmák révén kerülhetnek hatalmi pozícióba az iszlamisták Kairóban.

A Muzulmán Testvériség ugyan a legjelentősebb ellenzéki csoportosulásnak tekinthető Egyiptomban, belső frakciói azonban több kérdés kapcsán is megosztottak, ráadásul hiányzik az a karizmatikus, a társadalom körében és a nemzetközi közösségben is magasított vezető, aki élére állhatna a rendszerváltásnak (ahogyan az Iránban történt). Ugyan a mozgalom radikális szárnya kétségkívül erősödött az elmúlt időszakban, egyelőre mégsem képesek egyedülként meghatározni a szervezet bel- és külpolitikáját. Vagy e belső megosztottság, vagy pusztán a hazai és a nemzetközi körülmények értékelése alapján a Muzulmán Testvériség január 30-án úgy döntött, hogy a demokratikus elkötelezett-

sége miatt általánosan (Egyiptomban és azon kívül is) népszerű El Baradei-t, a Nemzetközi Atomenergiái Ügynökség korábbi igazgatóját támogatják a megroppant államhatalommal szembeni tárgyalások során.¹⁶

Barry Rubin Közel-Kelet-szakértő szerint az iszlamisták kompromisszumos és pragmatikus állásfoglalása ellenére érdemes figyelni a mértékadó Pew Global Research által nem oly régen kiadott egyiptomi felmérések eredményeire¹⁷, melyek szerint a népesség 59%-a támogatná az iszlám fundamentalistákat és csupán 27% állna a modernizálók mellé. Szintén nem elhanyagolandó, hogy a társadalom egyötöde „egyetértő” álláspontot foglal el az al-Kaida tevékenységével kapcsolatban.¹⁸ A kétségkívül elgondolkodtató adatok mindezülig elkerülték a nyugati döntéshozók és a nemzetközi hírszerkesztők figyelmét, akik a demokratizálódás szempontjából egyaránt kedvező fejleményeket várnak az egyiptomi változásoktól.

Mélyülő gazdasági válság

A helyzet megoldatlanságát, a katonai rezsim és a majdani kormányzat számára is problémát jelentő gondokat ugyanakkor jól jelzik a folytatódó tiltakozások. A hosszú hetekig tartó utcai demonstrációk következtében megállt az élet az országban, az állami bevételek 10%-át adó turisztikai ágazat lényegében működésképtelen a külföldi vendégek elmaradása miatt, s a szektor talpra állását csupán ősze várják a szakemberek, már ha az Észak-Afrikában még mindig igen felhevült összecsapások, forradalmak pár héten belül elcsendesednek. Releváns fennakadást okoznak a nemzetgazdaság számára a sztrájkoló tömegek is, az alkalmazásban állók jelentős része, magasabb béreket követelve, ugyanis Mubarak távozását követően sem tért vissza munkahelyére. A tüntetéseket megelőzően, Egyiptom hivatalos árfolyamon jegyzett GDP-je 217 milliárd dollár volt 2010-ben, a több hetes lázongások alatt azonban körülbelül 30 milliárd dolláros kár érhetette az országot¹⁹, s akkor még nem kalkuláltunk a turisztikai szempontból főszezonnak számító nyár folyamán potenciálisan keletkező kiesésekkel és a sztrájkok miatti elmaradásokkal. Mindemellett a munkát beszüntetők komoly béremelést is követelnek, 1200 egyiptomi font (megközelítőleg 41 000 forint) körüli minimáljövédelmet várva, miközben a gazdasági krízis egyre számottevőbb kihívásokat indukál.²⁰ Az említett összeg nagyjából kétszerese az állami alkalmazottak átlagfizetésének, ezért egy ilyen volu-

menő emelés nyilvánvalóan megengedhetetlen az amúgy is rossz helyzetben lévő és folyamatos kiesésekkel küzdő nemzetgazdaság számára. A hadsereg ugyan igyekszik sms-ek formájában felszólítani a lakosságot a munka folytatására, a konstans elégedetlenséget azonban képtelenek megnyugtató módon kezelni. A helyzet nem csupán Egyiptom, de Tunézia számára is súlyos problémákat jelent és nehezíti a reformkövetelések, valamint a gazdasági konszolidációs elképzelések kivitelezését.

Marokkótól Bahreinig terjed a forradalmi hangulat

A tunéziai elnök, Ben Ali menekülését követően, illetve látva a megingathatatlanak hitt egyiptomi rendszer végnapjait, az arab világ számos országában kezdődtek tiltakozások a hatalom birtokosai ellen. Észak-Afrikában Líbiából érkeztek kósza és hamar cáfolt hírek elszórt tüntetésekről, de aggódva figyelte az eseményeket Algéria és Marokkó államvezetése is. A Közel-Keleten úgyszintén felszínre törő demonstráció-hullám előbb Jordániát és Bahreint érte el, majd utcára vonultak Omán és Jemen fiataljai is, eleinte reformokat, később pedig a kormányzó elit azonnali leváltását követelve.

A vihar eléri Jordániát

A kezdeti bizakodások ellenére a gazdasági világválság 2010-ben is jelentősen érezte hatásait a Jordán Hasemita Királyságban: egy esztendő leforgása alatt 1,5%-ról 6,1%-ra növekedett az infláció, a 2 milliárd dollárt is meghaladta az államháztartási hiány, miközben nem hivatalos adatok szerint a munkanélküliségi ráta és a szegénységi küszöb alatt élők aránya egyaránt 15–25% közötti értékekre

“A „tunéziai gyújtószinór” január közepén lobbantotta fel a kollektív kilátástalanság okán érzett düh lángjait Jordániában. A kezdeti szolidaritási felvonulások még jelentéktelennek tűntek, ám mindennaposá válásukkal párhuzamosan a résztvevők száma és a követelések súlya is egyre nyomasztóbbá vált az indulatok lecsillapodását mindhiába váró államvezetés számára.”

szökött.²¹ Az élelmiszer- és üzemanyagárak egész évben tartósan emelkedtek, az ország legfőbb bevételi forrását biztosító turisztikai ágazat pedig konstans recesszióba süllyedt, a nyári és a téli időszakban is messze elmaradt a külföldi vendégek száma a korábbi évekhez képest. Az új adórendszer, mely általánosan növekvő terheket rótt a lakosság minden rétegére, de értelemszerűen még keservesebb helyzetbe taszította a kisbérűeket, úgyszintén tovább tüzelte az amúgy is veszélyesen parázsló társadalmi elégedetlenséget. Mivel az állástalanok közel 70%-a 30. életévét be nem töltött fiatal, akik egyszerűen képtelenek, nemhogy a végzettségüknek megfelelő, de egyáltalán szűkös megélhetési feltételeiket legalább alkalmilag biztosító foglalkozást találni, így szinte kivédhetetlenül várható volt a tétlenül tengődők haragjának felszínre törése.²²

A „tunéziai gyújtózsinór” január közepén lobbantotta fel a kollektív kilátástalanság okán érzett düh lángjait Jordániában. A kezdeti szolidaritási felvonulások még jelentéktelennek tűntek, ám mindennapossá válásukkal párhuzamosan a résztvevők száma és a követelések súlya is egyre nyomasztóbbá vált az indulatok lecsillapodását mindhiába váró államvezetés számára. Az utcára vonulók azonnali gazdasági és politikai reformokat, többek között bizonyos közszükségleti termékek árának radikális csökkentését, az adóterhek mérséklését, a politikai folyamatok átláthatóságát, a korrupció elleni fellépést, továbbá valós társadalmi reprezentativitást tükröző választások kiírását, illetőleg az annak nyomán felálló kormány hatásköreinek bővítését követelték. Utóbbi azért is jelentett kvázi „rendszerváltó” kezdeményezést, mivel a hatályos alaptörvény szerint az uralkodó jogköre kinevezni a miniszterelnököt, illetve a kormány tagjait, mely klauzula a királyi dinasztiához hű politikai erők hatalmának zálogaként értelmezhető. Habár II. Abdullah 1999-es trónra lépésekor leszögezte, hogy Jordániát szeretné – brit mintára – egy évtizeden belül alkotmányos monarchiává alakítani, ahol az uralkodónak pusztán ceremonális feladatai vannak, ezen ígéretét azonban nem tartotta meg, jogait nem csorbította a parlament, illetve a kabinet javára.

A tüntetések nyomán úgy II. Abdullah, mind a 2010 novemberében beiktatott, Szamir Rifai vezette kormány kilátásba helyezett bizonyos reformokat, így például a választási törvény módosítását, a politikai intézményrendszer centralizációjának részleges leépítését, a gazdaság további liberalizációját, valamint a tavaly rendkívüli módon – egyes források szerint közel 16 milliárd dollárral – visz-

szaeső külföldi tőkebevonások arányának emelését. A miniszterelnök bejelentette továbbá egy összességében 550 millió dolláros akcióprogram elfogadását is, mely egyfelől állami támogatások révén szándékolta csökkenteni számos alapvető élelmiszer (rizs, cukor, liszt, tej, stb.) és közszükségleti termék (üzemanyag, háztartási gáz) piaci árát, másrészt pénzalapként rendelték a közalkalmazottak, a rendvédelmi dolgozók és a nyugdíjasok jövedelmének párszázalékos növeléséhez.²³ Az uralkodó a képviselőházban és az általa delegált szenátusban is felszólalt a kényszerű reformok véghezvitele érdekében, nyomatékosítva, hogy az arab világban kibontakozó lázongásokhoz a jordániai események nem hasonlíthatóak, ugyanakkor a társadalmi igények fokozott figyelembevétele e válságos időszakban nem elhanyagolható.

A krízisre adandó azonnali válasz gyanánt, politikai stabilitását interpretálni igyekezték, a kormány – előrelátható végeredményű – bizalmi szavazást kért önmaga ellen, melyen a 120 képviselőből 111 támogatásáról biztosította a kabinetet. E lépés, a korábbi – amúgy számottevő eredményeket az indulatok lecsillapítása szempontjából nem hozó – intézkedéseket szinte azonnal feledtetve, még inkább feltűzelte a demonstrálókat, minek okán a politikai ellenzék is aktívan kritikus maradt. Január 28-án az ammani al-Husszeini nagymecsetben tartott pénteki imát követően már több mint 3500-an tüntettek a fővárosban és még legalább 1500-an az ország más pontjain, köztük Irbidben, Kerakban és Madabában.²⁴ Az utcára vonulók a kormány azonnali lemondását, valamint a „korrupt tisztviselők” felelősségre vonását követelték, II. Abdullahot azonban csak elvétve szidalmazták. Az előre be nem jelentett tömegmegmozdulásokat a Muzulmán Testvériség politikai szárnya, a legjelentősebb ellenzéki mozgalomként számon tartott Iszlám Akciófront, valamint kisebb baloldali frakciók és szakszervezeti egyesületek kezdeményezték. A 2010. novemberi választásokat bojkottáló Muzulmán Testvériség egyik vezető személyisége, Hamza Manszour több fórumon is hangsúlyozta, jelképes reformokkal és személycserékkel nem éri be a társadalom, az államstruktúra alapvető átalakítására van szükség. A tüntetéseken transzparenszek jelentek meg olyan feliratokkal, mint „Allah nevében, a kormánynak távoznia kell!”, illetve „A Korán a mi alkotmányunk, s a dzsihád a mi utunk!” Dzsamil Abu Bakr, a Muzulmán Testvériség szóvivője egy nyilatkozatban leszögezte, amíg a demonstrálókkal összhangban lévő céljaik meg nem valósulnak, addig a megmozdulások szüntelenül folytatódni fognak.²⁵

Tüntetés Jordániában, 2011 januárjában

6

Ezt követően ellenzéki körök – kissé túlzó várakozásoktól fűtve – egymilliós tömegtüntetés szervezését jelentették be a sajtón keresztül, miközben felszólították az utcán lévőket, hogy e nagy eseményig folyamatosan gyakoroljanak nyomást a kormányra. A tiltakozó tömeggyűlések állandó rigmusaként a kabinet azonnali lemondásának, valamint az élelmiszerárak drasztikus csökkentésének követelése ismétlődött, de egyre gyakrabban hallatszottak olyan megnyilvánulások is, miszerint „Jordánia nem csak a vagyonosoké!” Látva az elégedetlenség nem múló indulatait, valamint figyelemmel saját pozíciójára, II. Abdullah február 2-án lemondatta Szamir Rifai miniszterelnököt és kabinetjét, egyúttal felkérte Marouf al-Bakit korábbi hadparancsnokot a kormányalakításra.²⁶ Al-Bakit nemzeti egységkormányt tervezett összeállítani, ellenzéki politikusokat is meghívva testületbe, az Iszlám Akciófront ugyanakkor már idejekorán megtagadta a csatlakozást, mondván előrehozott választásokra van szükség, a társadalmi akarat reprezentatív politikai leképződésére, mert ezen, a megbukott hatalmi erők által dominált új kormány valójában az országot nyomorba döntő rendszer fenntartását szolgálja.

Való igaz, valamennyi kulcsminisztérium, így a külügyi, a belügyi és a gazdasági tárca is megmaradt a korábbi miniszter irányítása alatt, illetve rajtuk kívül még ketten mentették át tisztségüket a Rifai-kabinetből. A vallási tárca élére ellenben Abdul-Rahim Akour került, aki korábban a Muzulmán Testvériség szí-

neiben politizált, s az igazságügyi bársonyszékbe úgyszintén egy, az iszlamista mozgalmat nem oly régen elhagyó személyiség, Husszein Mdzsali ült, aki köztudottan elfogult kritizálója Izraelnek és az Egyesült Államoknak. A nevezettek kívül a politikai baloldalhoz tartózó ellenzéki képviselők is meghívást kaptak, al-Bakit pedig hangsúlyozta, teljes egyetértésben, pragmatikus és technokrata módon kíván kormányozni, mielőbb átsegítve Jordániát e válságos időszakon.

Hogy a tüntető hangulat csillapodására van-e esély, avagy az egyiptomi fordulat sikere ösztönzőleg hathat a teljes rezsimváltás kikényszerítésének követelésére – egyelőre kérdéses. Zaki Bani Erseid, a Muzulmán Testvériség egyik prominens vezetője leszögezte, amíg a kormányt a király nevezi ki, s nem a parlamenti többség alapján áll össze, addig nem kerülhet sor átfogó változásokra, legfeljebb felszínes intézkedésekre. Labib Kamhavi független elemző szerint Jordániában nem az államrendszer egészét akarják a tüntetők megreformálni, nem szándékuk a király eltávolítása, jogköreinek jelentős csorbítása, pusztán a jelen politikai és gazdasági folyamatok revíziója a cél. Hani Hazaim, a Jordanian Times ismert publicistája ennek kapcsán kiemelte: „*A kormányzat és nem az uralkodó ellen szól a harag. A jordán emberek büszkén, az ország történelmi múltjának alapköveként tekintenek a királyságra. Nem csak II. Abdullahot látják az emberek, hanem az édesapját, Husszein királyt, a nagyapját, I. Abdullahot, sőt magát a Mekki Husszein Sarifot is tisztelik személyében, a dicső arab vezetőt, aki elsőként lépett fel az Oszmán Birodalom, a török elnyomás ellen.*”²⁷ Hogy az elemzők helyesen értékeli-e a jordániai eseményeket, avagy a Muzulmán Testvériség képviseli a többségi akaratot, miszerint alapvető változásokra van szükség az állami intézményrendszerben, fajsúlyos kérdés az ország és a régió jövőjének szempontjából egyaránt.

Bahreini vérengzés

2011. február 14-én, Bahreinben is Hoszni Mubarak hatalmának megdöntése hívta életre az uralkodócsalád elleni tüntetéseket. A szigetország államvezetése erőszakos eszközökkel válaszolt a demonstrációkra, s a főváros, el-Manama egyik főterén gyülekező tömeget eleinte könnygázzal és gumilövedékekkel, majd e fellépés eredménytelenségét követően, 18-án már éles lőszerezrel lövette, sőt a rendvédelmi erők még a sebesülteket fogadó egyik kórházat is megtámadták. Beszámolók szerint több mint száz súlyos sérültje volt

az összecsapásoknak, az esetleges áldozatok számáról azonban nem érkeztek megbízható információk.

A több mint 1 milliós népességű Bahrein névleg alkotmányos monarchia, lakosainak többsége síita, a 18. század óta hatalmon lévő uralkodócsalád azonban az iszlám szunnita irányzatát képviseli. A tüntetések jobb gazdasági körülményeket, az uralkodó leváltását és demokratikus folyamatok megindítását tűzték zászlajukra, a lázongásnak ugyanakkor végig keretet adott a síita–szunnita ellentét, a vallási megosztottság központi szerepet kapott a demonstrációkon. Bahrein olajkészletei már kiapadóban vannak, az ország gazdasági körülményei ezért szerényebbek. Méretéből és lakosságszámából kifolyólag sem lehetne releváns geopolitikai szereplő az apró sziget, ám mivel az Egyesült Államok stratégiai partnerének számít, itt állomásozik ugyanis az amerikai haditengerészet 5. flottája és az ország támaszpontja központi jelentőségű a térségben cirkáló hadihajók kiszolgálásában, valamint több ezer amerikai katona állomásoztatásában, ezért Bahrein regionális súlya mégis számottevő.

A tüntetések, s főként azok iszlamista jellege miatt, a szomszédos Szaúd-Arábia is kiemelt kockázati tényezőként ítélte meg a bahreini zavargásokat, támogatva a szigetország államvezetésének erőszakos fellépését, egyúttal kilátásba helyezve hasonló intézkedések végrehajtását, amennyiben a felfordulás átterjedne szaúdi területekre. A rijádi rezsim elsősorban az ország keleti tartományában élő síiták felkelését igyekszik – kétséges eredménnyel – megelőzni. Mint láttuk Bahrein az Egyesült Államok kiemelt jelentőségű szövetségese a térségben, s akkor még nem szóltunk az amerikai–szaúdi viszonyról, melyre hatványozottan igaz ugyanez, így a regionális status quo tüntetések révén történő felbomlása rendkívüli súlyú stratégiai pozícióvesztést okozna Washington számára. Emiatt kedvezően is ítélte meg az Obama-adminisztráció a gyógykezeléséről Szaúd-Arábiába hazatérő Abdullah király azon intézkedését, mellyel megelőzni szándékozván az esetleges felkeléseket, azonnali segélyekről, szociális támogatásokról és béremelésről döntött.

Amerikai szakértők egyelőre nem tartanak a bahreini uralkodóház bukásától, s vélekedésüket igazolták is a február 19-i események, amikor az uralkodói trónt elfoglaló Hamad bin Isza al-Kalifa helyett Szalman bin Hamad al-Kalifa

koronaherceg vette át a demonstrációkkal kapcsolatos ügyeket²⁸, egyúttal demokratikus reformokat ígérve engedélyezte a békés tüntetéseket, illetve párbeszédet kezdeményezett a parlamentből tiltakozásul kivonuló ellenzéki (többségében iszlamista) pártokkal. Noha a legnagyobb ellenzéki csoportosulás, az iszlamista Al Wefaq elutasította a konszolidációs diskurzust²⁹, február 20-ára sokat csillapodtak a körülmények, igaz a rendőrök továbbra is könnygázzal oszlatták a még fel-fellobbanó tüntetéseket. Mikor már úgy tűnt, a bahreini fejlemények nem fogják követni a tuniszi és a kairói eseménysorokat, s az államvezetésnek sikerülhet engedmények révén stabilizálni a belpolitikai helyzetet, akkor a demonstrációk egyszeriben újra erőre kaptak, a tüntetők folytatták „harcukat” az uralkodóház ellen, mellyel kétségessé tették a válság pusztán reformokkal történő megoldását, egyúttal megingatták a hatalom lévőik – bizonytalanodó – státuszát. A nem csillapodó harcok következtében – kölcsönös segítségnyújtás címén – Szaúd-Arábia végül katonákat küldött a szomszédos államba, hogy közreműködjenek a bahreini rendfenntartó erők küzdelmében a felkelők ellen. Az Öböl Menti Arab Államok Együttműködési Tanácsának nevében felállított, mintegy ezer fős haderő mellett katari és Egyesült Arab Emírátságok-beli katonák is érkeztek, hivatalosan a fegyvertelen civilek védelme érdekében. Irán nyomban tiltakozását fejezte ki a beavatkozás kapcsán, azt egyszerű invázióknak minősítve, egyúttal a teheráni rezsim felszólította a bahreini uralkodót, hogy ne alkalmazzon erőszakot az ellenzéki tüntetők ellen.

Jemen

A Jemeni Arab Köztársaság (Észak-Jemen) és a Jemeni Népi Demokratikus Köztársaság (Dél-Jemen) egyesítésével 1990-ben létrejövő állam élére az 1978 óta hatalomban lévő Szadaban Ali Abdullah Szaleh, észak-jemeni elnök került. Az 1999-ben kiírt, első választáson hét évre Szálehet választották meg a szavazók, bebetonozva hatalmát. A jemeni politikai rendszer az elnöki struktúrákhoz áll közel, a kétkamarás parlament jogkörei szűkösek, s bár többpártrendszerrel beszélhetünk, valójában egyetlen frakció, a Népi Kongresszus dominálja a pártéletet.

A politikai jogok érvényesíthetősége Jemenben is igen korlátozott, az ellenzéki pártok médiához való hozzáférése rendkívül alacsony. A 2006-ban, az egyesített ország történetében másodjára kiírt elnökválasztáson újra Szaleh

győzedelmeskedett, a voksolás tisztaságát, noha előfordultak kisebb szabálysértések, a külföldi megfigyelők is igazolták. Ez utóbbi nem számított különösebb meglepetésnek, hiszen a három évvel korábbi parlamenti szavazást már-már a demokrácia irányába tett mérföldkőként írta le például a National De-

“a demokrácia nem csupán a tömegek választásáról, a nép akaratáról, de a kisebbség alkotmányos keretek közötti felelős ellenzéki politizálásáról is szól, különben az egész struktúra instabilitásba süllyedhet.”

mocratic Institute kutatóintézet, felhívva a figyelmet azért bizonyos megoldandó problémákra.³⁰ Látszólag tehát különbözik az olajban szegény, szomszédos államaival állandó határvitákban álló Jemen a többi, erőszakos belpolitikai válságba süllyedő arab entitástól. Az elnök hatalma, pártja abszolút parlamenti többsége révén korlátlanak tekinthető az alkotmányos kereteken belül, felhatalmazása pedig valóban a néptől ered, legitim választások eredményeként. Ennek ellenére az arab világban felszínre törő elégedetlenségi hullám nem ok nélkül terjedt át Jemenre is, részben belpolitikai tényezőkkel, de legfőképp az ország külpolitikai irányváltásával magyarázhatóan. Az Egyesült Államok (és Szaúd-Arábia) ugyanis elkötelezett támogatója Szaleh hatalmának, és a többkevesebb sikerrel formálódó jemeni demokráciának, mely szövetség nyilvánvalóan az ország kiélezett vallási megosztottságára, illetve a mögöttes geopolitikai rivalizálására épül. 2004-ben ugyanis korlátozott polgárháború robbant ki Jemenben, amikor az ádeni kormányzat és a szaúdiak szerint is Iránból támogatott északi síita törzsek támadást indítottak a közösségüket ért diszkrimináció és az államvezetés erőszakos cselekményei, illetve elnyomása miatt. Az elhúzódó harcok és a személye melletti szolidaritási megmozdulások hatására döntött 2006-ban Szaleh az elnöki tisztségre való újrjelöléséről, melyet a fentiek értelmében sem Rijádban, sem Washingtonban nem vettek rossznéven.

Az elnökellenes tüntetések Mubarak lemondásának napján kezdődtek, mégpedig a beszámolók szerint nemcsak elvétve, hanem rögvest országszerte, miközben több helyütt a kormánypárti hívek is az utcára vonultak. Az immá-

ron hetek óta tartó zavargásoknak több mint húsz, a hírek szerint főként ellenzéki-szimpatizáns halottja van, s bár az elnök felszólította a rendfenntartó erőket az összecsapások elkerülésére, naponta érkeznek hírek halálos kimenetelű utcai ütközetekről a reformokat követelő demonstrálók, illetve a kormánypártiak valamint a rendőrök között.³¹ Az erőszak hatására a kabinet több tagja is lemondott, Szaleh pedig előbb egy mediátori bizottság majd egy egységkormány felállítását ajánlotta, ám egyik javaslat sem elégítette ki az ellenzéki pártokkal együttműködő tüntetőket. A demonstrálók és a hatalomból kiszorított politikai mozgalmak eltökéltek az elnök leváltásában, a demokratikus kerekasztal között megválasztott rezsim megbuktatásában. Ez utóbbi tény új színezetet ad az arab világban fellángolt forradalmaknak, s veszélyes precedens lehet a rendszerváltás előtt álló országok előtt is, mondván a reformfolyamatokkal, esetleg azok sebességével elégedetlen tömegek készek erőszak útján eltávolítani a legitim kormányzatokat is, mitsem törődve a demokrácia játékszabályaival. Mindez persze „elhivatottabb munkára” sarkallhatja a rezsimváltó pártokat, tartva az állandó társadalmi nyomástól, ugyanakkor a fent említett gazdasági problémák könnyen gátat szabhatnak a beharangozott, a kiélezett helyzetben némi populista felhangú választási programok eredményes megvalósításának. Márpedig a demokrácia nem csupán a tömegek választásáról, a nép akaratáról, de a kisebbség alkotmányos keretek közötti felelős ellenzéki politizálásáról is szól, különben az egész struktúra instabilitásba sülyedhet.

Algéria

A polgárháború hatásait máig kiheverni képtelen Algériában nem a tunéziai történések hatására kezdődtek tüntetések, noha e megmozdulások kiszélesedésében, országossá válásában nagy szerepet játszottak a szomszédos államban zajló események. Az életkörülmények rendkívüli megdrágulása és az ennek nyomán tömegessé váló szegénység már évek óta generál fel-fellobbanó elégedetlenség-sorozatokat az utcákon, annak ellenére, hogy az 1992 óta érvényben lévő rendkívüli állapot tiltja az efféle tömegdemonstrációkat.

2010-ben számos, egymástól független tüntetésre került sor Algériában, ugyanakkor az év végén, de legfőképpen 2011. január közepe, Ben Ali elmenekülése óta országszerte kirobbanó lázongások már sokkal szervezettebbek,

ráadásul céljaikat tekintve, köztük a hatalom lévőket eltávolítását követelve is azonosságot mutatnak. Noha, főként az állami fegyveres szervek nagyobb hatékonysága miatt, e megmozdulások jóval kisebb intenzitásúak, mint Tunéziában, mégis jelzésértékű, hogy az 1999 óta pozíciójában megkérdőjelezhetlen elnök, Abdelaziz Bouteflika által elrendelt árcsökkentő intézkedések nyomán sem csillapodtak a legfőképpen fiatalokból álló tüntetőcsoportok kedélyei. A sikeres egyiptomi felkeléseket követően erőre kaptak a szervezkedések és egyre több megmozdulás kezdődött, igaz február 20-ig mindegyiket szétverte a rendőrség, miközben ezreket tartóztattak le. Az eredendően Szidi Bouzid utcáin kirobbant tüntetések több szempontból is súlyos következményekkel járhatnak az algíri hatalom számára. Az 1990-es évek legelején kiírt választások első fordulóját anno sikerrel teljesítő radikális iszlamisták tovább növelhetik társadalmi bázisukat az elkeseredett, munkanélküli fiatalok körében, mely nyomán okkal tarthat a kormányzati és iszlám fundamentalista csoportok között dúló, közel 200 ezer áldozattal járó, polgárháború kiújulásától a lakosság. Nem mellékesen értékelendő, hogy a térségben igen szervezettnek számító algériai iszlamista csoportok reális fenyegetést jelenthetnek Tunézia számára is, különösen, ha a szomszédos államban szintúgy előtérbe kerülnek az ilyesféle ideológiai mozgalmak.³²

Marokkói félelem

A tunéziai események kapcsán a marokkói királyi család is féltetni kezdte hatalmát. A Maghreb-államokra jellemzően VI. Mohamed király tekintélye is elsősorban a haderőn nyugszik, a jelentős iszlamista ellenzék miatt ugyanakkor az uralkodó állandó lépéskényszerben kormányoz, sorozatos reformokat végrehajtva. A társadalmi problémák ennek ellenére Marokkóban sem különbözőek: a fiatal értelmiségiek állástalansága, valamint a meredeken emelkedő árak alapvető kihívásokat indukálnak. A Mezőgazdasági és Élelmezési Világszervezet (FAO) adatai szerint az élelmiszerárak 2010. második félévében 32%-kal emelkedtek Marokkóban.³³ Az 1999 óta regnáló király, megelőzni szándékolván a komolyabb megmozdulásokat, több alkalommal is elrendelt árredukciós központi intézkedéseket, mégis országszerte történtek a Szidi Bouzid-i ön-égetéshez hasonló egyéni akciók, melyek a tunéziai és az egyiptomi eseményekhez hasonlóan, Marokkóban is tüntetésekbe torkolltak – igaz ezek elfojtását egyelőre kezelni tudta az államvezetés. A legnagyobb ellen-

zéki párt, az iszlamista politikát folytató Igazság és Fejlődés Pártja sokáig visszafogottan kommentálta úgy a bel-, mind a kapcsolódó külpolitikai körülményeket, Mubarak bukását követően azonban szervezkedni kezdtek a kormányzaton kívüli csoportok, s 2011. február 20-ára tüntetést kezdeményeztek. A gyülekező demonstrálók és a rendfenntartó erők között aztán már egy nappal korábban kisebb összecsapások alakultak ki, mire a hatalom nyomtatékosította békés viszonyulási szándékát a tüntetésekhöz, valamint az ellenzéki kritikákhoz, s az utcai megmozdulásokról, azok céljairól az állami televízió is beszámolt. A rabati kormányzat láthatóan eltökélte, hogy a tuniszi és kairói eseményekhez hasonló hibákat nem fog elkövetni, s a tömegeket felbőszítő erőszakos rendőri fellépéseket is mellőzi. A 20-án rendezett tüntetés ennek ellenére tragédiába torkollott, miután a demonstrálóktól független huligánok felgyújtottak egy bankot, melyben öten bennégtek.³⁴ A történetek nyomán is kitartott mérsékletességet tanúsító pozíciója mellett a király, igaz felszólította a tüntetőket az utca elhagyására, miközben további reformintézkedések elfogadása mellett a kormány átalakítását is kilátásba helyezte.

Líbiai káosz

Már Ben Ali tunéziai elnök bukását követően alacsonyabb intenzitású tüntetésekről számoltak be Líbiában, habár a hivatalos források nem erősítettek meg ezen értesüléseket. A nyugati államokkal kifejezetten rossz kapcsolatokat ápoló Moamer Kadhafi, a térség egyik legkeményebb diktatúrájának vezetője mindenesetre kezdeményezte a rendőri készültség fokozását az országban, tartva a dominóeffektus esetleges hatásaitól, miközben szolidaritási nyilatkozattal fejezte ki elkötelezettségét Ben Ali mellett. Afrika legrégebb óta hatalomban lévő diktátorának elviekben csak mérsékeltbb félniválója volt a környező országokban felszínre törő válságoktól, merthogy a líbiai olajbevételek egyfelől nagyobb jólétet biztosítanak a társadalom számára, másrészt az államrendszer totalitárius mivolta teljes hatalmi ellenőrzést tesz lehetővé a politikai ellenzék és a lakosság felett.

Felkelők által elfoglalt repülőtér a kelet-líbiai Al-Abrak városában

7

Az egyiptomi fordulóponthoz ugyanakkor Líbiában is berobbantotta az eseményeket, tüntetők özönlöttek el az utcákat, kezdetben a hatalommal szemben amúgy is elégedetlenebb keleti ország részen. Amennyiben ellentmondásosnak neveztük a tunéziai és az egyiptomi események kapcsán napvilágot látott információkat, akkor ezt hatványozottan jellemzőnek kell ítélnünk a líbiai történetekre. Újságírók nem léphettek az ország területére, ezért a nemzetközi médiával kapcsolatot tartó politikai szerveződések, orvosok, diákok és internetezők ellentmondó információi alapján rajzolódott ki a kép, miszerint a 42 éve hatalmon lévő Kadhafi pozíciója is komolyan megkérdőjeleződött. A rendőri erők több helyütt visszavonultak vagy a tüntetők oldalára álltak, miközben a nagy távolságok miatt leginkább légi úton megközelíthető keleti városok reptereit a felkelők elfoglalták, s a térségen belüli városokban is átvették az irányítást. Egy-

aránt véres eseményekre került sor 2011. február 18–19-én: előbbi napon kezdődtek a komolyabb összecsapások, amikor egybehangzó beszámolók szerint a líbiai vezetés afrikai zsoldosokkal támadta meg a tüntető tömegeket, válogatás nélkül tüzet nyitva az utcán lévőkre. Még 18-án elfoglalták a tüntetők Bengázit, majd másnap egyes híradások szerint már az egész keleti országrész a felkelők kezére került és a nyugati körzetek egyes városaiban is összecsapások kezdődtek.³⁵

A Kadhafi-rezsim cáfolta ezen értesítéseket, egyúttal a nemzetközi – főként európai és amerikai – médiát tette felelőssé a körülmények eltúlzásáért. Az index.hu információi szerint a líbiai külügyminisztérium bekérte Magyarországot, mint az Európai Unió soros elnökének Tripoliban szolgáló nagykövetét is, hogy ily módon közvetve felszólítsa az uniós tagállamok kormányzatait a felkelőkkel szolidaritást vállaló, azoknak támogatást nyújtó nyilatkozataik beszüntetésére.³⁶

Különböző, megerősítetlen hírek szerint a két nevezett nap áldozatainak száma meghaladta a kétszáz főt, miközben további harcok árán, február 21-ére az ország nagy része a tüntetők ellenőrzése alá került, s a fővárosban, Tripoliban is demons-

**“külső támogatás,
beavatkozás nélkül a lázadó
csoportok hatalomátvétele
nehezen megvalósítható,
ugyanakkor egy esetleges
nemzetközi intervenció
nagyban függ az Egyesült
Államok közreműködésétől,
miközben Washington
nem alaptalanul tart
annak regionális
következményeitől.”**

trációk kezdődtek. A tunéziai és az egyiptomi eseményektől eltérően a bebeszivárgó tudósítók jelenléte nem gátolja a rezsimet a tüntetések brutális leverésében, legalábbis ezt bizonyítja az elnök fiának, Szaif al-Iszlam Kadhafinak az a nyilatkozata, melyben mindenkit, belső és külső „ellenégeket” egyaránt felelőssé téve, egyfelől reformokat ígért, másrészt polgárháborúval fenyegetett a koráb-

ban reformpártiként számon tartott politikus, miközben figyelmeztette a lakosságot: apja az utolsó emberig küzdeni fog. Szaif Kadhafi, akitől sokan a helyzet

megoldását remélték, e nyilatkozatával világossá tette, hogy kitart az elnök és annak rendszere mellett, s bár hajlandó bizonyos reformokra, kizárólag a fennálló politikai keretek között, leszögezve egyúttal: a rezsim nem fogja túrni a tüntetéseket.³⁷ Az ellenállás, igaz csak megbecsült, de vélhetően igen számottevő kiterjedtsége és ereje nyomán Kadhafi hatalma komolyan megrendült, a zavargások elfojtása katonai erő bevetése révén sem sikerült, s bár az államvezetés nem riadt vissza a demonstrációk véres leverésétől, a nyomasztó belső kihívás mellett felmerült a nemzetközi közösség esetleges katonai beavatkozásának lehetősége is, mely biztos véget vetne a diktatórikus rezsim uralmának. A külső nyomásgyakorlás a Kadhafi család vagyonának befagyasztásával és több ország részéről a kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatok megszakításával kezdődött, ám e fellépések mindezekig nem akadályozták meg a líbiai államot saját népének megszállásában. Felmerült később egy repüléstilalmi zóna kialakításának terve is, miközben a nyugati kormányképviselők nyilatkozataikban már egy esetleges katonai intervenció lehetőségét sem zárták ki. Ez utóbbi opció jegyében február legvégén, március elején Líbia partjaihoz érkezett az amerikai hadiflotta több rombolója és anyahajója. Kérdéses, hogy a hatalmát napról-napra egyre több régióban, s már a főváros közvetlen közelében is elveszítő Kadhafi miként reagál ezen erődemonstrációra, hiszen számtalanszor hangsúlyozta: hazája „védelme” érdekében a legvégsőkig kész kitartani. A folyamatos előrenyomulás ellenére, külső támogatás, beavatkozás nélkül a lázadó csoportok hatalomátvétele nehezen megvalósítható, ugyanakkor egy esetleges nemzetközi intervenció nagyban függ az Egyesült Államok közreműködésétől, miközben Washington nem alaptalanul tart annak regionális következményeitől.

A líbiai események úgy az emberiség elleni büntettek valószínűsége, mind a láthatóan súlyosbodó humanitárius válság kialakulása miatt is egyre terheesebbek a nemzetközi közösség számára. A tüntetések kitörése óta több százezeren hagyták el az országot, a nyugati államok hajókon és különgépeken menekítették honpolgáraikat, miközben a fejlődő államok is igyekeztek biztonságba tudni líbiai munkavállalóikat. Az országgal közvetlen határos Egyiptomba nem csupán a milliós nagyságrendűre tehető egyiptomi vendégmunkások, de líbiai menekültek tízezrei is érkeznek folyamatosan, kiknek többségét sátrortáborokban tudják csak elszállásolni a hatóságok. Hasonló jelenetek játszódnak le a tunéziai határszakaszon is, ahova úgyszintén ezrével özönlenek az emberek,

miközben a segélyszervezetek képtelenek ellátni a menekülőket, alig van víz és élelem, illetve gyógyszerek sem állnak rendelkezésre kellő mennyiségben.

Omán

Az Arab-félsziget dél-keleti sarkán fekvő Ománban meglehetősen „késéssel”, csupán február 26-án kezdődtek tüntetések, úgyszintén átfogó reformokat követelve. A zavargások második napján már halálos áldozatról/áldozatokról is érkeztek hírek, egyes beszámolók szerint hat, hivatalos források alapján egy személy vesztette életét, illetve több mint huszan megsebesültek. Az ország élén álló szultán, a negyven éve hatalmon lévő Kabusz bin Szaid Al Szaid az események nyomán reformok elfogadását jelentett be, valamint kilátásba helyezte a parlamenti jogkörök bővítésének lehetőségét. E kezdeményezések a viszonylag stabil bázissal rendelkező uralkodó pozícióját, a március első napjaira szinte teljesen lecsillapodó és elhalkuló demonstrációk tükrében, úgy tűnik sikeresen biztosították be. Az ománi fejlemények ugyanakkor szintúgy világossá tették, a térség egyetlen autoriter rendszere sem érezheti magát biztonságban.

Véget nem érő folyamatok

Miközben a nyugati sajtó már az egyiptomi forradalom győzelmét hangsúlyozta és a demokrácia megvalósulását vetítette előre, a líbiai események árnyékában – jóval kisebb médiafigyelem mellett – újabb demonstrációk kezdődtek úgy Tunéziában, mind Egyiptomban, követelve a reformfolyamatok felgyorsítását és a gazdasági problémák azonnali megoldását. A rendőri erővel történő újabb összecsapások halálos áldozattal is jártak Tuniszbán, mire válaszul február legvégén Mohamed Ghannouchi ideiglenes miniszterelnök bejelen-

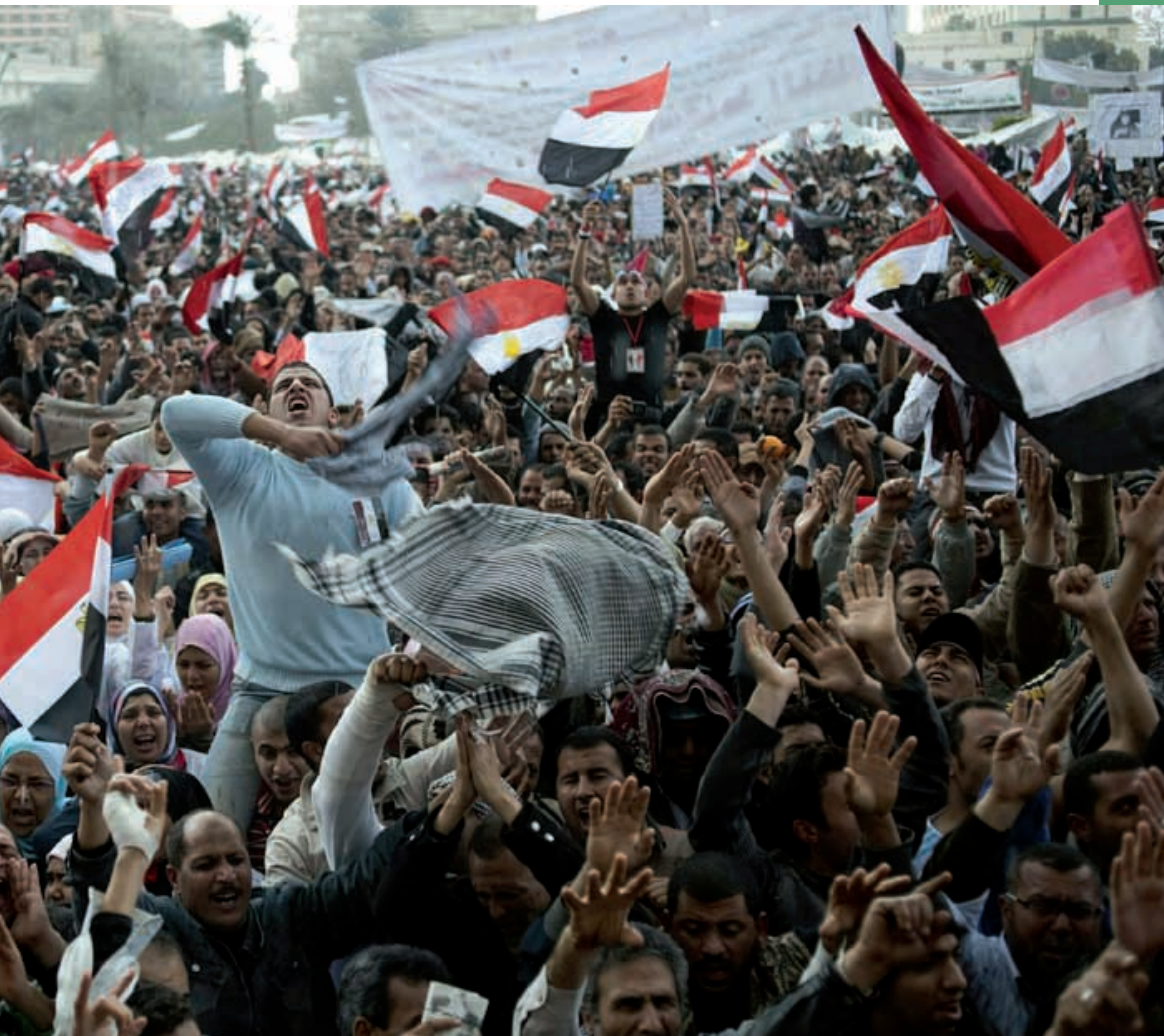

tette lemondását, s napokon belül követte őt több miniszter is, köztük olyanok, akik anno Ben Ali elnöklése alatt szintúgy hivatalban voltak. Közben a gazdasági problémák kezelésére vajmi kevés lehetőség adódik, a választások pedig igencsak távolinak tűnnek.

Kairóban a hadseregbe vetett, érezhetően csökkenő társadalmi bizalom jeleként folytatódtak, illetve újramezződtek az utcai megmozdulások, mondván a katonai elit tehetlenül áll a szociális és gazdasági kihívások előtt, miközben kétséges, hogy szándékában áll-e egyáltalán átadni a hatalmát az átmeneti időszak végén. A demonstrációkra válaszul a hadsereg közleményben tudatta,

A kairói örömnünetet követően sem csitulak az indulatok Egyiptomban

8

hogy a demokratikus rendszerváltásra legkésőbb 2011 októberében sor kerülhet. Félő azonban, efféle kijelentésekkel nem lehet elejét venni a válságos folyamatoknak, miközben a tüntetések állandósulása és a már említett, illetve potenciális következményeik szerint értékelt sztrájkok ellehetetlenítik a gazdaság helyreállítását. Noha érthető a tüntetők kritikai viszonyulása az előző rendszer kiszolgálóinak explicit és implicit ismételt szerepvállalása kapcsán, a zavarások újbóli eskalálódása veszélybe sodorhatja úgy a reformfolyamatokat, mind az átmenet megvalósítását. Társadalmi bizalomra és az új struktúrák előkészítésével kapcsolatos türelemre lenne szükség, ám pontosan ezek hiánya generált ily mértékű elégedetlenséget, melynek szünni nem akarása a radikális fellépést ígérő politikai erők malmára hajthatja a vizet.

Libanon esete – Libanon eleste?

Január 12-én, miközben Szaad Hariri libanoni kormányfő az Egyesült Államokban tárgyalt Barack Obama amerikai elnökkel országa kiélezett belpolitikai körülményeiről, Bejrútban koalíciós válság tört ki, melyet az Iránból és Szíriából támogatott, illetve tevékenységében markánsan befolyásolt síita Hezbollah szított.³⁸ A parlamenti tagokkal, miniszteri posztokkal, valamint az állami rendvédelmi szerveknél lényegesen ütőképesebb fegyveres erőpotenciállal rendelkező terrorszervezet (dacára a megannyi ENSZ-határozatnak, melyek demilitarizálását írják elő, valamint a Libanonban állomásozó kéksisakos katonáknak, akik a rendfenntartásban való közreműködésen túl elviekben a síita mozgalom központi államhatalmat fenyegető térnyerésének visszaszorítására is hivatottak lennének) az elmúlt négy esztendőben fajsúlyos politikai-társadalmi intézménnyé lépett elő, szerteágazó gazdaságszervezési, szociális, kulturális, oktatási, igazgatási, közbiztonsági és közszolgáltatási feladatokat ellátva. Az igen kényes – maronita keresztény, szunnita és síita muzulmán, valamint drúz – vallási megosztású, a különböző felekezetek rivalizálása miatt számos polgárháborút elszenvedett Libanon sajtósávos (az államfő és a hadparancsnok esetében keresztény, a kormányfő tekintetében szunnita, míg a házelnök vonatkozásában pedig síita származást előíró) államstruktúrája évek óta újabb és újabb kihívásokkal kerül szembe, legfőképpen a Hezbollah hatalmi törekvései miatt. 2008-ban hetekig tartó véres utcai ütközetek, valamint nyílt politikai obstrukciós kísérletek előzték meg a jelentősen elhúzódnó elnökválasztást, egyfelől tartósan destabilizálva az országot, másrészt azonban erősítvén a jórészt általa gene-

rált káoszban határozottságot mutató Hezbollahot. A 2011 januárjában felszínre törő belpolitikai válság úgyszintén e sémába illik: a síita mozgalom ezúttal külső hatásra, nevezetesen a Rafik Hariri korábbi kormányfő (Szaad Hariri édesapjának) 2005-ös meggyilkolása ügyében felállított nemzetközi vizsgálóbizottság várható megállapításai okán került lépéskényszerbe, s még az előtt politikai krízishelyzetet igyekezett teremteni, mielőtt a kormányzat Nyugat-barát frakciói az említett merényletben való közreműködés alapos vádjával támadást intézhettek volna ellene. Szaad Hariri éppen csak megérkezett Washingtonba, amikor értesült arról, hogy a Hezbollah kezdeményezésére az ún. Március 8. csoport tíz minisztere, illetve a kabinet egyik független síita képviselője benyújtotta lemondását, amely egyet jelentett a harminctagú kormány egészének bukásával, hiszen a törvény szerint a tárcavezetők egyharmada plusz egy miniszter lemondása esetén a teljes testületet feloszlottnak kell tekintetni.

Haririt az Egyesült Államok rögvest támogatásáról biztosította. Barack Obama kijelentette: „[A] Hezbollah által vezetett frakciók törekvései a libanoni kormányzat megbuktatására, csakis e csoportok félelmét tükrözik [a nemzetközi vizsgálóbizottság megállapításaival kapcsolatban – G.Z.], valamint az elkötelezettségüket, hogy akadályozzák a kabinet előremutató működését és a libanoni emberek számára egyöntetűen kedvező programjának megvalósítását.”³⁹ Hillary Clinton külügyminiszter asszony is egyértelműen fogalmazott: „[A]mi a szemünk láttára történik, az teljességgel félreérthetetlen... nem más, mint az igazság megtagadása, valamint Libanon szuverenitásának és függetlenségének aláaknázása.”⁴⁰ Washingtont hátrahagyva nem közvetlenül Bejrútba repült Hariri, előbb tárgyalásokat folytatott Párizsban Nicolas Sarkozyvel, majd Ankarában Recep Erdogannal. A francia államfő és a török miniszterelnök egyaránt támogatásukról biztosították a tisztségében ekkor már megkérdőjeleződött libanoni kormányfőt. Hariri csak január 14-én érkezett vissza hazájába, ahol először Michel Szulejmán köztársasági elnököt kereste fel, aki indítványozta, hogy a miniszterelnök-jelölési procedúraig maradjon hivatalában.

A libanoni krízis megnyugtató rendezése érdekében Szíria és Szaúd-Arábia is igyekezett a rivalizáló politikai felek között kapcsolatot teremteni, konszenzust építeni. Hasszan Naszrallah, a Hezbollah vezetője több alkalommal és számos fórumon hangsúlyozta, részükről a legcélravezetőbb megoldásnak egy nem-

zeti egységkormány felállítása tűnik, melyben a Szaad Hariri által vezetett Nyugat-barát frakciók és az ellenzéki erők is kapnának tárcákat. A lemondatot, de tisztességéért tovább küzdő miniszterelnök erre válaszul leszögezte, nem vállal szerepet sem ő, sem pártja olyan kabinetben, melynek legfőbb ereje az Iránból „dirigált” Hezbollah. Fouad Szinióra korábbi kormányfő, Hariri egyik legtapasztaltabb támogatója sajtónyilatkozatban nyomatékosította, hogy nem tárgyalnak az ellenzéki erőkkel, mivel Hariri újraválasztásának nincs akadálya. Szinióra magabiztossága azonban nem volt teljesen megalapozott, mivel az előzetes mérlegelések azt mutatták, hogy a két ellentétes oldalra körülbelül ugyanannyi képviselő helyezkedett: a 128 tagú parlamentben 65 szavazat kell a kormányfő személyének megválasztásához, s mindkét tábor 57 biztos voksot tudott maga mögött. A „királycsinálók” szerepében a drúz Walid Dzsumblatt és párttársai találták magukat, minden jel azt sugallta, ők dönthetik majd el Libanon következő kormányfőjének kilétét.

Időközben megnevezésre került Szaad Hariri kihívója is: a korábbi miniszterelnök, az egyébként mérsékelt politikai beállítottságú Nadzsib Mikati lett a Hezbollah által immáron vitathatatlanul irányított ellenzéki csoportosulások jelöltje.⁴¹ Mikati az ország legvagyonosabb embereinek egyike, telekommunikációs, olajipari, pénz- és ingatlanügyi érdekeltségei vannak szerte a Közel-Keleten. Nem tekinthető iszlamistának, ugyanakkor nem is elkötelezetten Nyugat-barát, ahogyan a belpolitikában kész minden erő felé aktívan nyitni, úgy külpolitikai stratégiájában sem tartózkodó például a teheráni rezsimmel való szoros szövetségtől. Hivatalos jelölését követően Mikati kiemelte, célja stabilizálni a libanoni körülményeket, hozzájárulni az elmúlt két évben biztatóan prosperáló gazdaság fenntartásához, a legfőbb bevételi forrásnak számító – igaz elsősorban közel-keleti vendégekre építő – turizmus fejlesztéséhez, valamint az ország regionális kapcsolatrendszerének megerősítéséhez.

Miután nyilvánvalóvá vált kik is mérkőzhetnek meg a kormányfői tisztségért, már csak az maradt kérdéses, a patthelyzetet melyik oldal tudja feloldani, vagyis kik tudják Walid Dzsumblattot és tíz társát maguk mellé állítani. A drúz politikus rövidesen Damaszkuszba utazott, ahol bizonyos források szerint Hasszan Naszrallah mellett tárgyalóasztalhoz ült Basir al-Asszad szír elnökkel és iráni kormány megbízottakkal is. Január 21-én Dzsumblatt bejelentette, hogy ő

és néhány – egyes találgatások szerint hat – párttársa kész szavazatát Mikatira adni.⁴² Szamir Geagea, a szélsőjobboldali Keresztény Erők ismert politikusa a hírré reagálva hangsúlyozta, Dzsumblattnak nem volt választása, jelentős nyomás nehezedett rá, elsősorban nem Libanonban, hanem Irán és Szíria részéről. Hariri esélyeit lényegesen csökkentette, hogy Szaúd-Arábia – látva a rivális teheráni törekvések elkerülhetetlen érvényre jutását – bejelentette távolmaradását a folyamatok további alakulásától.

A szavazást megelőzően úgy tűnt, az ellenzéki oldalon 64 képviselőt sikerült összehoznia a Hezbollahnak Mikati támogatására, míg a mindent eldöntő

65. voksot pedig maga a jelölt adhatja majd le saját személyére. A kormányfő-választásra végül január 25-én került sor. Nadzsib Mikati összesen 68 voksot kapott, s ezzel miniszterelnöki felhatalmazást nyert egy olyan kabinet élén, melynek politikájára és irányvonalára döntő fajsúlylyal lesz a Hezbollah terror-

“több mint elgondolkodtató, hogy miközben az Észak-Afrikában és a Közel-Keleten történektől demokratizációt vár (vagy legalábbis remél) a Nyugat, az eddigi egyetlen – átlátható módon letisztázódott – rezsimváltás rövid időn belül iszlamista túlsúlyt hozott.”

szervezet, valamint azon keresztül Irán és Szíria. Szaad Hariri és a Nyugat-barát erők kudarcát az sem tudta megakadályozni, hogy a fent említett vizsgálóbizottság időközben nyilvánosságra hozta megállapításait, többek között hangsúlyozva, hogy a merényletet Ali Khamenei iráni vallási vezető rendelte el, mégpedig azért, mert Rafik Hariri készségesnek mutatkozott szorosabb kapcsolatokat kialakítani Szaúd-Arábiával a Hezbollah térnyerésének megakadályozása végett. A jelentésben megemlítik továbbá, hogy az összesen 23 ember életét kioltó merényletet a Damaszkuszban később autójában felrobbantott Imad Mugnijeh, a Hezbollah és az iráni Forradalmi Gárda közötti elsőszámú kapcsolattartó, világszerte körözött terrorvezér készítette elő (feltételezhetőleg szír közreműködés mellett).⁴³

Az Egyesült Államok, az Európai Unió, valamint Izrael reális kihívásként, Libanon stabilitását fenyegető fordulatként értékelték Mikati megválasztását és a

Hezbollah közvetett-közvetlen térnyerését. Washingtonban a katonai segítyek visszatartását is kilátásba helyezték, miközben minden támogatást biztosítva, kérték a Nyugat-barát politikai erőket, hogy lehetőségükhöz mérten őrkdjenek a libanoni demokrácia fenntartásáért. Ami külön érdekesség, hogy az arab világban szerte ekkoriban már tomboló lázongások január 25-én elérték Libanont is, ahol szintúgy kormányellenes rigmusokat skandáló, az éppen csak beiktatott kabinetet szidalmazó tömegek vonultak az utcára főként az ország észak-nyugati részén és Bejrútban. Ugyan a felvonulások egyben szolidaritási akciók voltak az egyiptomi, a tunéziai és a jordániai tüntetésekkel, ám az elégedetlenségnek Libanonban egyáltalán nem volt gazdasági szempontú vetülete, s a demonstrációk legfőbb célja nem a rezsimváltás kieszközölése volt, hanem éppen annak megakadályozása, helyesebben visszafordítása. Nem is emiatt fontos a libanoni események felidézése e tanulmányban, hanem az iszlamizálódás, mint a térség országaiban reálisan bekövetkezhető opció demokratikus keretek közötti térnyerésének bemutatása. Hogy megalapozott-e teljesen külön kezelni a Bejrútban lezajlott „hatalomátvételt” az Egyiptomban, Tunéziában, Jordániában és másutt – különböző előrehaladottsági szint szerint – folyamatban lévőkötől – vitatható. Az azonban több mint elgondolkodtató, hogy miközben az Észak-Afrikában és a Közel-Keleten történektől demokratizációt vár (vagy legalábbis remél) a Nyugat, az eddigi egyetlen – átlátható módon letisztázódott – rezsimváltás rövid időn belül iszlamista túlsúlyt hozott.

Irán: lépéskényszerben, lehetőségek és kihívások közepette

Az Észak-Afrikában és a Közel-Keleten kirobbanó zavargásokat meglehetősen elégedettséggel fogadta a teheráni rezsim, mondván a lemondásra kényszerített politikai erők, illetve az ellenzéki ségből kormányzati pozícióra törő csoportok – köztük valamennyi országban releváns iszlamista mozgalmak – között csak akadozva előrehaladó átmenet nyomán keletkezett hatalmi űr kihasználható geopolitikai tőkét jelenthet Irán számára. Ali Khamenei legfőbb vallási vezető, valamint Mahmud Ahmadinedzsad államelnök egyaránt hangsúlyozták, hogy az arab világban fellobbanó elégedetlenség valójában egy „iszlám ébredési folyamat”, mely az 1979-es iráni fordulathoz, az Amerika-barát sah rendszerének megbuktatásához hasonlítható.⁴⁴ A teheráni kormányzat ezért igyekezett már az események legelején felnagyítani az egyes orszá-

gokban meginduló (és azóta is tartó) átalakulások iszlamista jellegű üzeneteit, mindamellett nyomatékossítani az „amerikai” és a „cionista” érdekeket kiszolgáló „korrupt diktátorok” elleni társadalmi fellépés alapvető jogosságát. E kiélezett körülmények közepette a térségbeli geopolitikai státuszt interpretálni hivatott verbális beavatkozások mellett Irán explicit erődemonstrációkat is meglépett: decemberben – még a tüntetések eszkalálódása előtt – a katari, majd februárban, már az erőszakhullám regionális szétterjedését követően a szaúdi, illetve legutóbb az egyiptomi valamint a szír hatóságoktól kért hadihajói számára áthaladási és kikötési engedélyt.⁴⁵ Ezen aktivitás egyértelműen tükrözi Irán ambiciózus magabiztosságát a térség folyamataiban betöltendő, megkerülhetetlennek szánt szerepével kapcsolatban. Habár a teheráni kormányzat közvetlen ráhatással eddig nem tudott/nem mert/nem szándékozott lenni a máshol zajló rezsimváltó indíttatású folyamatokra, azzal nagyon is tisztában volt már a kezdetekkor Irán: amennyiben a változások demokratikus fordulatot vesznek, úgy nemcsak regionális kontextusban, de belpolitikai értelemben is kihívások következhetnek azokból, ellenben, ha legalábbis odahaza sikerül iszlamista színezetet kölcsönözni a tüntetéseknek, akkor jó eséllyel az országhatáron kívül lehet tartani a kockázatokat.

Tehát egy kényes egyensúlyi helyzet hozta lépéskényszerbe az iráni államvezetést: lehetőség nyílt a Nyugattal szoros partneri viszonyban lévő rivális arab kormányzatok megbuktatásának elősegítésére, illetve elvi szövetséges csoportok hatalomba helyezésére, valamint annak révén a geopolitikai státusz felértékelésére, ám közben felmerült a belső ellenzék hasonló jellegű változásokat zászlajára tűző fellépésének veszélye, továbbá a regionális demokratizáció és Nyugat-orientáció kihívása is. Emellett Teheránnak alapelveként kellett elfogadnia egyúttal, hogy szerepvállalásaival sem a nemzetközi közösség irányában kritikus kormányzatai, sem a rezsimváltással küzdő országok számára nem adhat támadási felületet, hiszen az a feltörekvő iszlamista elvbarátok pozícióinak meggyengülését, valamint Irán geopolitikai környezetének kedvezőtlen átalakulását eredményezheti. Mindezekből az alábbi érdekes fejlemény következett: 1) Irán és a Nyugat egyaránt bátorították a rezsimváltó jelszavakat skandaló tüntetőket, előbbi iszlám, utóbbi pedig demokratikus fordulatot remélve, illetve az utcára vonulókat ennek alapján ellentétes színben feltüntetve. 2) A teheráni kormányzat és az azt megbuktatni igyekvő ellenzék kölcsönösen

Mahmud Ahmadinezsad

szolidaritást vállaltak az arab világban tüntető tömegekkel, előbbi az „amerikai” és a „cionista” befolyás alatt álló elnyomókkal szembeni fellépés jegyében, míg utóbbi a többségi társadalmi akaratot semmibe vevő diktátorok leváltási céljának ürügyén.

Amíg a Nyugattal való aktív kommunikációs rivalizálás az arab országokban zajló folyamatok valós hátterének vonatkozásában újszerű, a korábbi status quo megbontására lehetőséget adó, ugyan kockázatos, de mégis eredményekkel kecsegtető alternatív geopolitikai megméretetést kínált Irán számára, addig a belső ellenzék külhoni demonstrálók irányában kinyilvánított eszmei azonosulásából okvetlenül következett a teheráni államvezetés részéről minden eszközzel elhárítani szándékolt belpolitikai destabilizáció, illetve annak nemzetközi felerősítése. Február 14-én került sor az első kormányellenes megmozdulásokra.⁴⁶ Ezek vonultak az utcákra szerte az ország nagyvárosaiban „vessen a diktátor!” jelszavakat skandálva. A 2009-es választások nyomán felszínre törő, hetekig tartó, s sok tucat áldozattal járó zavargások kiújulásának lehetőségétől tartva már az első nap folyamán keményen léptek fel a kirendelt rendvédelmi fegyveresek, akik tüzet nyitva a tüntetőkre több tucat embert megsebesítettek, illetve két személyt megöltek. A legjelentősebb ellenzéki pártcsalád, az ún. Zöld Mozgalom vezetői, Husszein Mouszavi és Mehdi Karroubi nem vehettek részt a felvonulásokon, mivel mindkettőjüket, családjukkal együtt, a külvilágtól teljesen elszigetelve házi őrizetbe zárták. Mindez azonban nem tar-

totta vissza Ahmed Dzsannati radikális ajatollahot attól, hogy a február 14-i eseményeket követően felhívást intézzen az általa „szégyenteljes Amerika-bérencenek” titulált ellenzéki politikusok kivégzéséért, mely kezdeményezéssel számos parlamenti képviselő is egyetértését fejezte ki.⁴⁷ Szadek Larijani ajatollah, a 12-tagú Őrök Tanácsa (az ország legfőbb teokratikus törvényhozási szervének) vezetője szintúgy beszélt Mouszavi és Karroubi perbe fogásának eshetőségéről, miközben elrendelte a két személy telefon-, internet- és bármilyen más kommunikációs kapcsolattartási lehetőségének megakadályozását. Ali Larijani, a parlament elnöke (egyébként az Őrök Tanácsa vezetőjének édestestvére) „cionista, Amerika-barát, forradalom- és nemzetellenes” árulónak bélyegezte az utcára vonulókat, miközben a síiták szent városában, Qumban tartott előadásában Ahmed Khatami keményvonalas vallási notabilitás az Egyesült Államok és Izrael érdekeinek kiszolgálóiként ítélte el a demonstrálókat.⁴⁸ A heves uszítás nyomán kormánypárti tüntetők jelentek meg Teherán és más városok közterein, halállal fenyegetve, „amerikai éscionista rabszolgákként” szidalmazva az ellenzékieket. Mohamed Reza Naghdi, a rettegett Basij kommandó parancsnoka tovább mélyítve az indulatokat leszögezte, a kormányellenes rendezavarók között számtalan külföldi ügynök tevékenykedik, akiknek elsődleges céljuk a tunéziai és egyiptomi körülményekhez hasonló káoszba dönteni Iránt. A katonai vezető megerősítette, az egység minden tagja kész életét áldozni az állam biztonságáért és az iszlám forradalomért.

Közben az első nemzetközi visszhangok is napvilágot láttak, melyek előrelátható módon felszólították a teheráni kormányzatot az állampolgárok jogainak, valamint az ellenzéki vélemények szabad kinyilvánításának tiszteletben tartására. Barack Obama amerikai elnök és Hillary Clinton külügyminiszter egyaránt elítéltek az iráni fegyveres erők véres kimenetelű beavatkozását, a tüntetők erőszakos szétzavarását. Megismételték a brit külügyi tárcavezető, William Hague azon február 14-én közreadott kritikáját, miszerint Mahmud Ahmadinedzsad úgy hangoztatja szolidaritását az arab országok elégedetlen tömegeivel, hogy közben diktatórikus módon elnyomja saját népének hasonló aspirációjú törekvéseit.⁴⁹ Washingtoni tisztviselők nyilatkozatot tettek annak kapcsán, hogy az Egyesült Államok kész támogatni az iráni ellenzék fellépését különböző kommunikációs csatornákon (közösségi portálokon, weblapokon, fórumokon) keresztül, illetve azok folyamatos elérhetőségének biztosításával. Elemzők megjegyez-

ték, mindez azt sugallja, hogy az amerikai kormányzat, mely 2009-ben passzivitást mutatva nem igazán hitt az iráni rezsimváltás lehetőségében, ezúttal lényegesen optimistább az ellenzéki célok megvalósíthatósága tekintetében.

Az alábbhagyó, de teljesen el nem haló demonstrációk február 18-án aztán újult erővel bénították meg a nagyvárosokat, s a kiérkező rendvédelmi alakulatok ezúttal sem tanúsítottak mérsékletességet. Az erőszak láttán a Forradalmi Gárda több magas beosztású vezetője levelet küldött az egység főparancsnoka, Mohamed Ali Dzsafari számára, melyben vallási okokra hivatkozva kérvényezték az ellenzéki megmozdulások feloszlátása céljából kiadott azonnali tűz-

“minél több társadalmi konfliktuskérdést sikerül felkarolnia az ellenzéknek, annál valószínűbb, hogy életben tudja tartani az elégedetlenség parazsát.”

parancsok visszavonását.

Mint írták: „*Megígérhetjük a testvéreinknek, akik csupán törvényes jogaikkal élnek a politikai vezetők tevékenységével kapcsolatos elégedetlenségük kifejezésekor, hogy nem lövünk rájuk, s senkit nem bántalmazunk.*”⁵⁰

A fegyveres szervek efféle belső feszültségét már nem veheti félvállról az iráni államvezetés sem, hiszen Tunézia és Egyiptom példáján egyértelműen beigazolódott, hogy a hadsereg legalább annyira képes hatalomban tartani, mint megbuktatni a regnáló kormányt. Több elemző is egyet ért abban, az iráni folyamatok kulcskérdése, hogy a tüntetők meddig lesznek képesek kitartani, megvan-e bennük az elszántság a tiltakozó megmozdulások életben tartására. Iránban a gazdasági helyzet nem annyira instabil, mint Egyiptomban vagy Tunéziában, ráadásul a legfőbb bevételi forrást jelentő kőolaj- és földgázexport visszaesésével sem kell számolni, sőt, a világpiaci árak emelkedése miatt még többletforrásokra is van esély. Az iráni eseményeknek tehát leginkább politikai aspirációik vannak, s mivel a kormányellenes álláspont nem tekinthető abszolút többségi véleménynek, ezért valamivel visszafogottabb a tömegmegmozdulások társadalmi mobilizációs kapacitása is. Nem véletlen ennek okán, hogy a rezsimváltásban érdekelt Egyesült Államok éppen a kommunikáció terén igyekszik szerepet vállalni, többek között perzsa nyelvű közösségi portálok életre hívásával.

Habár kiszivárgó információk szerint folyamatosan sor kerül kisebb-nagyobb tüntetésekre Irán különböző városaiban, a hatóságok és a kemény fellépésről több esetben is tanúbizonyságot tevő erőszakszervek úgy tűnik képesek elfojtani, szétzavarni e megmozdulásokat. Egyes beszámolók szerint március 1-jén házi őrizetükből a Heshmatiyeh börtönbe szállították át Mouszavit és Karroubit, illetve feleségeiket, valamint további ismert ellenzéki politikusokat is letartóztattak. Az Amnesty International mellett iráni civil szervezetek is levelet intéztek Ban Ki Mun ENSZ-főtitkárhoz a körülmények kivizsgálása végett, miközben az Egyesült Államok és Nagy-Britannia szintúgy előterjesztést fogalmaztak meg az Iránban történő jogsértések napirendre tűzése érdekében. Március 8-án a nemzetközi nőnap alkalmából a demonstrációk addig hangoztatott politikai céljai kiegészültek az iráni nők elnyomása elleni tiltakozással is. Arról nem érkeztek pontos információk, hogy ennek eredményeként sikerült-e kiterjeszteni a tüntetések tömegbázisát, az azonban bizonyos, minél több társadalmi konfliktuskérdést sikerül felkarolnia az ellenzéknek, annál valószínűbb, hogy életben tudja tartani az elégedetlenség paraszát.

Kereszteződés előtt

A felszínre törő társadalmi indulatok alapján, a nép és a legitimitását veszített államhatalom erőszakos összecsapásai okán, valamint az e folyamatokat értékelő, illetve azokból távlati következtetéseket levonni igyekvő megállapításokra hivatkozva a nemzetközi sajtóban tucatjával jelennek meg naponta olyan írások, melyek a 2011-es esztendő az arab világ történetének fordulópontjaként értelmezik. Miközben cikkek sora az események rendkívüli hirtelenségét és kétségbevonhatatlan spontán mivoltát hangsúlyozza, nyomatékosítva a rezsimváltási törekvések előreláthatatlan kibontakozását, máshol azt olvashatjuk, az elégedetlenség ilyesfajta mélységének félreérthetetlen előjelei kellett, hogy legyenek. A „hogyan tovább?” kérdése ügyében levonható konklúzióhoz ildomos lenne az előzetes körülmények értékelése, ugyanakkor az utólagos megfeleltetés kockázata nélkül nem lehetne egy efféle vizsgálódást jelen helyzetben lefolytatni, mint ahogy az előrettekintő következtetések realitását is kedvezőtlen formában determinálja a regionális destabilizáció kontinuitása.

A kérdéskörben megszólaló politikusok, diplomaták, szakértők, de még az utca emberei is általában négyféle forgatókönyvet tartanak valószínűnek a

térségbeli általános megnyugvás szempontjából, mely scenáriók aktuális fel-, illetve leértékelődése jelentős mértékben függ bel- és külpolitikai tényezők egész hatától. De előbb lássuk a „forradalmi keresztveződésből” négy irányba kiinduló konszolidációs lehetőségeket:

1. A megroppant államhatalom majdhogynem kizárólagos státuszhelyzetének fennmaradása (A) reformintézkedésekkel és személycserékkel, avagy (B) erőszakos katonai fellépés révén.
2. Nyugati értelemben vett demokratizálódás, mely teret ad a társadalmi, politikai és gazdasági pluralizmus érvényesülésének, a jogállamiság intézményesülésének, valamint a liberális eszmevilág adaptálódásának.
3. Demokratizálódás mérsékelt iszlamizálódással, mely a török minta átvételét, illetve adott ország sajátosságaihoz való idomódását jelenti.
4. Demokratizálódás radikális iszlamizálódással, mely az Iránban működő iszlam fundamentalista illiberális, látszat-demokrácia kiépülését takarja.

Előreláthatólag e négy forgatókönyv szerint íródhatnak tovább a kihívásokkal küzdő arab/muzulmán entitások államtörténeti fejezetei. Ma – a folyamatok beláthatatlan gyorsaságú és végkimenetelű változásai miatt – egyetlen ország esetében sem lehet teljes határozottsággal kijelenteni, hogy ez, vagy az a scenárió érvényesülhet. Jordániában, Marokkóban és Algériában az „1A” módszerrel próbálkoznak a hatalmon lévők, miközben a nemzetközi közösség kritikájának keresztűzében álló Líbia az „1B” törekvéshez köti magát (illetve Bahreinben is tapasztalhatóak ennek következményei). A nyugati típusú demokratizálódásra vajmi kevés jel utal egyelőre, akármelyik országot is elemezzük, miközben az iszlamizálódás lehetőségével már csak az ellenzék egyes pártjainak ilyesféle ideológiai beállítottsága miatt is számolni kell mindenütt. A libanoni változások valahol a „3-as” és a „4-es” út között haladnak, ugyanakkor a térség legmeghatározóbb állama, Egyiptom esetében (Tunéziához, Jemenhez és Ománhoz hasonlóan) sokféleképpen magyarázhatóak a történések.

Bár általánosságban nehezen írhatóak le a jövőbeli trendeket befolyásolható tényezők, hiszen mindegyik országban vannak sajátos jegyei a jelle-

gükben ugyan hasonló, ám eredendő okaik és körülményeik szerint igen különböző tüntetéseknek, rezsimváltó folyamatoknak, egynéhány kulcskérdés mégis mindenütt figyelembe veendő:

- *Meddig tart az átmeneti állapot és mikor kerül sor az első „reformválasztásokra”?* Országtól függetlenül, az állampolgárok megmutatkozó aktivitása, mobilizáltsága, valamint hatalomváltással összefüggő nyílt elhivatottsága okán feltételezhető, hogy minél előbb tartják a szavazást, annál valószínűbb az ellenzéki mozgalmak választási eredményessége. Tehát míg a pozíciójában megkérdőjeleződött, esetleg részlegesen már el is távolított rezsim az átmeneti stáció elnyújtásában, addig a feltörekvő, új struktúrákat kezdeményező pártok annak mielőbbi lezárásában érdekeltek.
- *Van-e esély a demokratikus utat jelentő konszolidáció számára?* Noha a lehetséges scenáriók között felmerül a nyugati értelemben vett demokratizálódás lehetősége, egyelőre nem sok jel mutat ezen eshetőség megvalósulására. Mégis, a nyugati sajtó, az amerikai kormányzat és az Európai Unió tagállamai egyöntetűen a demokratikus út és a nyugati típusú gondolkodás győzelméről beszélnek, figyelmen kívül hagyva egy alapvető tényőt: az iszlámot. Történészek és társadalomtudósok évszázadok óta foglalkoznak a nyugati kereszténység és az iszlám szembenállásával, az alapvető ellentétek kvázi feloldhatatlanságával. Miközben a nyugati demokrácia a keresztény értékvilág alapjaira épült, megvalósítva többek között az egyházi és a világi uralom (Isten és Császár) szétválasztását, az iszlám világban erre nincs lehetőség, politikai és vallás elválaszthatatlan egymástól. Huntington *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása* című – vitatott megítélésű – könyvében már elemezte ezen ellentéteket, illetve a meglévő hasonlóságok dacára mégis jellemző rivalizálás okait, melyek közül érdemes kiemelni annak kétségtelenségét, hogy a demokrácia alapértékeit jelentő emberi és állampolgári jogokhoz miképpen lehet adaptálható az iszlám világ eszmeisége például a nőekkel, a saríával és egyéb kulturális, illetve társadalmi aspektusokkal kapcsolatban. Az Európa nyugati felébe történő bevándorlás számtalan – igaz néha felnagyított – példát hozott a civilizációk összeférhetlenségére, a többek között Németországban és Franciaországban kialakuló bevándorlókolóniák alkalmazkodó-képtelenségére, s nem vitás, feltehetőleg fordítva is

helytálló ugyanez a jelenség. Ahogy Huntington is utalt rá, „a muzulmán és nyugati csoportok keveredése újfajta identitásélmény kialakulásához vezetett, melynek eredményeként mindkét csoport tagjai ráébredtek a két kultúra közti különbségre. A csoportok közötti keveredések és kölcsönhatások miatt még kirívóbbá válnak azok a problémák, amikor az egyik civilizációs csoport jogai csorbát szenvedtek egy olyan országban, melyben egy másik civilizációt képviselő csoport dominál”,⁵¹ fájdalmas emlékként eszünkbe juttatva a Franciaország elővárosaiban kialakult súlyos és mindezidáig feloldhatatlannak tűnő eseményeket. Tehát annak lehetősége, hogy e rezsinváltó iszlámtöbbségű államok a nyugati értékeket magában foglaló, valódi demokrácia felé forduljanak, nem csupán politikai döntéseken múlik, de számtalán kulturális és civilizációs akadályokkal is szemben áll.

- *Átterjed-e újabb országokra a „forradalom”?* Az észak-afrikai és a közkeleti geopolitikai status quo szempontjából fajsúlyos kérdés, hogy a kormányellenes tüntetéssorozat mely országokat fenyegetheti még reálisan. Miközben az Egyesült Államok aggódva gondol arra, hogy Szaúd-Arábia, Irak, Afganisztán és Pakisztán utcáit is ellephetik a felkelők, minden eszközzel igyekszik felerősíteni e folyamatok iráni térnyerését. Teheránban főként a szaúdi rezsimegroppanását látnák szívesen, illetve egy Izraelnek kihívásokat okozó palesztin „ébredést”, ugyanakkor belső ellenzékének szervezkedése mellett a libanoni és a szír – mostanáig többnyire passzív – „kormánybuktatók” aktivitása is fejfájást jelent az iráni hatalom számára. A regionális erőközpontok mindegyikét váratlanul érte a felfordulás, azonban az első megilletődöttségéből való kilábalással párhuzamosan megkezdődött a körülményekhez való adaptálódás, a folyamatban lévő események geopolitikai célokat szolgáló kihasználása. Washington megbuktatni igyekszik a sok évtizedes líbiai diktatúrát, egyúttal destabilizálni a legfőbb rivális, Irán belpolitikai viszonyait, miközben a perzsa állam pedig erődemonstrációt tart hadihajói ide-odairányításával. S nem mellékesen érdemes megemlíteni Törökország machinációit is, hiszen az ankarai kormányzat sem ül tétlenül, aktív politikai kapcsolatokat keresve a rezsinváltásra készülő ellenzéki mozgalmakkal.
- *Mekkora az adott ország kulturális és nemzetközi politikai jelentősége?* A forradalmi hangulat kontinuitása, avagy a körülmények konszolidálása szem-

pontjából alapvető fontosságú tényező, hogy az érintett ország mekkora jelentőséggel bír kulturális, illetve nemzetközi politikai kontextusban. Így például az ománi káosz fennmaradása ellenére sikerülhet rendezni az egyiptomi válságot, ám az ománi belső megbékélés önmagában nem fogja kiegyezésre sarkallni a szembenállókat Kairóban. Ugyanakkor mindez fordított szereposztással a következőképpen hangzik: az egyiptomi problémák hetente ismétlődő felszínre törése mellett szinte lehetetlenség lesz konszolidálni a térség belső problémáit, ellenben a kairói indulatok megnyugtató lecsillapítása ösztönző példa lehet a regionális stabilizáció vonatkozásában.

- *Globalizálódhat-e „forradalom”?* Az Észak-Afrikában és a Közel-Keleten fellobbanó kormányellenes tüntetéssorozat vitathatatlanul bebizonyította, hogy kellő kitartással és elhivatottsággal reformokra, az addigi politikai irányvonal újragondolására, valamint kiterjedt személycserékre lehet kényszeríteni a hatalmon lévő erőket, már ha azok autoriter típusúak és nem a saját népük ellen fegyvert használni kész diktatórikus rezsimiek. Ezen alulról szerveződő, a modern technika mindenki számára elérhető vívmányait felhasználó „népi forradalmak” példaként állhatnak a világ szinte bármely országának elégedetlen társadalma előtt. Amennyiben e „harag napja” szellemiségű demonstrációk túllépnek az arab/muzulmán térség határain, kvázi globalizálódnak, akkor az egymástól jelentős távolságra lévő forrásgócok képesek lehetnek fenntartani a lázadó intenzitást. Mindez egyfelől jelentheti azt, hogy az aktuális válságok évekre elhúzódhatnak, a visszahatások miatt rendszeresen kiújulhatnak, másrészt világszerte átrendeződés kezdődhet el, mely ugyanúgy kedvezhet a liberális demokratizmus térnyerésének, mint a Nyugat hegemoniáját megtörni igyekvő új nemzetközi rend kialakulásának.

Hogy az észak-afrikai és közel-keleti átrendeződés beteljesül-e, s ha igen ki vagy mely ország lesz annak a legnagyobb nyertese – egyelőre nyitott kérdés. Jelen helyzetben úgy tűnik, az autoriter kormányzás nem visszaállítható, nem stabilizálható tartósan, mindez azonban egyúttal azt is jelenti, hogy az arab országoknak új mintát kell követniük. E mintákat pedig a térség három nem arab állama képviseli – ahogy arra Avigdor Lieberman izraeli külügyminiszter is felhívta a figyelmet, nyomatékosítva álláspontját az arab világ súlyos belső válságával, valamint külső hatalmaknak alárendelt sodródásával kapcsolat-

ban. A nyugati demokratizmus példáját Izrael képviseli, mely az arab országok demokratikus átalakulása révén – Egyiptom mellett – regionális főszereplővé léphetne elő. Az iszlám demokrácia mérsékelt irányát Törökország testesíti meg, s mivelhogy Ankara partnernek számít Irán és az Egyesült Államok számára is, ezért sikeresnek nevezhető politikai stratégiája csábító opció lehet az új utat kereső arab országoknak. Az adaptációt elősegítheti, hogy a regionális hatalmi csúcstápuszra áhító török kormányzat elkötelezett a válságban lévő államokkal való mélyebb együttműködésre, s konszolidációs közreműködésre. A „török út” a Nyugat számára is elfogadható lehet, ugyanakkor annak kérdése, hogy Ankara önálló mintát képvisel-e, avagy önmaga is sodródik a Kemal Atatürk teremtette demokratikus örökség és a Khomeini-féle iszlám fundamentalizmus között – egyelőre nehezen megválaszolható. Az arab országok számára adott harmadik irányvonal pedig az Iránban intézményesült radikális iszlamista, illiberális látszat-demokrácia, melynek kiépülésére aktuálisan kevés esély mutatkozik, ugyanakkor az iszlám fundamentalista erők társadalmi-politikai térnyerése később nehezen visszafordítható folyamatokat indíthat el. Libanon és a Palesztin Hatóság példája azt mutatja, az iszlamisták készek demokratikus úton hatalomra kerülni, ám onnan való eltávolításuk ellen már hajlandóak antidemokratikus eszközökkel is fellépni.

Jegyzetek

- 1 Tunisia protests against Ben Ali left 200 dead, says UN. BBC. 2011.02.01. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12335692>
- 2 Tunisia closes schools and universities following riots. BBC. 2011.01.10. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12155670>
- 3 Could Tunisian opposition groups re-ignite the revolt? BBC. 2011.01.19. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12225856>
- 4 Tunisia announces major cabinet reshuffle after protest. BBC. 2011.01.27. <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12302232>
- 5 Tunisian Islamists show strength at chief's return. Reuters. 2011.01.30. <http://www.reuters.com/article/2011/01/30/us-tunisia-idUSTRE70J0IG20110130>
- 6 Tunisian officer: Washington tells dismissed chief of staff to 'take charge'. Almasry Alyoum. 2011.01.16. <http://www.almasryalyoum.com/en/news/tunisian-officer-washington-tells-dismissed-chief-staff-take-charge>
- 7 Recsegnek az öreg arab diktatúrák. Index. 2011.01.29. http://index.hu/kulfold/2011/01/29/recsegnek_az_oreg_arab_diktaturak/
- 8 Ua.
- 9 Briefing paper: 'Egypt and the eclipse of the Muslim Brotherhood' . Quillam. 2011.01.28. <http://www.quilliamfoundation.org/images/stories/pdfs/egyptjan.pdf>
- 10 Egypt unrest toll touches 150; thousands of prisoners flee. Sify News. 2011.01.30. <http://www.sify.com/news/egypt-unrest-toll-touches-150-thousands-of-prisoners-flee-news-international-lb4taehciee.html>
- 11 Egypt protests: Hosni Mubarak to make TV address. BBC. 2011.02.10. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12421000>
- 12 Obama on Egypt: 'We Are Witnessing History Unfold'. National Journal. 2011.02.10. <http://nationaljournal.com/whitehouse/obama-on-egypt-we-are-witnessing-history-unfold--20110210>
- 13 Egypt crisis: President Hosni Mubarak resigns as leader. BBC. 2011.02.12. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12433045>
- 14 Muslim Brotherhood and Egypt's Parliamentary Elections. Council on Foreign Relations. 2005.12.01. <http://www.cfr.org/egypt/muslim-brotherhood-egypts-parliamentary-elections/p9319>
- 15 Mohamed Mahdi Akef vezetése alatt a párt válságba került, képtelen volt meghatározni politikai irányvonalát, olyan kezdeményezések is napvilágot

- láttak a szervezet részéről, melyek tiltották volna a keresztény nők elnöki ambícióit és iráni mintára hoztak volna vallási tanácsot. A párt felszólalt a globalizáció és az Egyesült Államok szerepe ellen és a fiatalok körében egyre népszerűbbé vált az iszlamista demokrácia ideológiája. Divisions in Muslim Brotherhood. The Age. 2007.11.17. <http://www.theage.com.au/news/world/divisions-in-muslim-brotherhood/2007/11/16/1194766965617.html>
- 16 Az azóta eltelt idő, valamint a közben történetek alapján, nem garantálható, hogy a Muzulmán Testvériség továbbra is kitart El Baradei mellett.
  - 17 Most Embrace a Role for Islam in Politics: Muslim Publics Divided on Hamas and Hezbollah. Pew Research Center. 2010.12.02. <http://pewglobal.org/2010/12/02/muslims-around-the-world-divided-on-hamas-and-hezbollah/>
  - 18 Rubin, Barry: An Interview on the Egyptian Revolt: I'm Worried That Others Aren't Worried. Gloria Center. 2011.01.29. <http://www.gloria-center.org/gloria/2011/01/interview-on-egyptian-revolt>
  - 19 Revolution costs \$30b to Egyptian economy. Globes. 2011.02.13. <http://www.globes.co.il/serveen/globes/docview.asp?did=1000622702&fid=1725>
  - 20 Can Egypt's military meet people's demands? BBC News. 2011.02.15. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12471990>
  - 21 Thousands protest in Jordan. Al Jazeera. 2011.01.28. <http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2011/01/2011128125157509196.html>
  - 22 5,000 rally in Jordan 'bread and freedom' demo. Khaleej Times, 2011.01.21. http://www.khaleejtimes.com/DisplayArticle09.asp?xfile=data/middleeast/2011/January/middleeast_January417.xml&section=middleeast
  - 23 Jordan protests: Thousands rally over economic policies. BBC, 2011.01.22. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12257894>
  - 24 Thousands protest in Jordan for political, economic reforms. CNN, 2011.01.28. http://articles.cnn.com/2011-01-28/world/jordan.protests_1_thousands-protest-protesters-gathering-amman?_s=PM:WORLD
  - 25 Thousands in Jordan protest, demand PM step down. Jerusalem Post, 2011.01.28. <http://www.jpost.com/MiddleEast/Article.aspx?id=205641>
  - 26 Jordan protests: King Abdullah names Marouf Bakhit PM. BBC, 2011.02.01. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12336960>
  - 27 Ruth Eglash: Arab World: Here, we love our king. Jerusalem Post. 2011.01.21. <http://www.jpost.com/Features/FrontLines/Article.aspx?id=204596>

- 28 Middle East protests: Calls for calm in Bahrain. BBC. 2011.02.19. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12513636>
- 29 Bahrain's opposition rejects dialogue with royals. Guardian. 2011.02.19. <http://www.guardian.co.uk/world/feedarticle/9508868>
- 30 Preliminary Statement of the NDI International Election Observer Delegation to Yemen's April 27 Legislative Elections. National Democratic Institute. 2003.04.29. <http://www.ndi.org/node/13169>
- 31 Yemen unrest: Thousands join protests against Saleh. BBC. 2011.03.01. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12608932>
- 32 Algeria protests emulate Tunisia revolution. EurActiv.com. 2011.01.24. <http://www.euractiv.com/en/east-mediterranean/algeria-protests-emulate-tunisia-revolution-news-501499>
- 33 Tunisia revolt: Can it happen in Morocco? Global Post. 2011.01.19. <http://www.globalpost.com/dispatch/africa/110118/tunisia-riots-morocco-north-africa-democracy>
- 34 Morocco riots leave five dead. Guardian. 2011.02.21. <http://www.guardian.co.uk/world/2011/feb/21/morocco-riots-five-dead>
- 35 Libyan city dubbed 'Free Benghazi' as anti-Gaddafi troops take control. Guardian. 2011.02.23. <http://www.guardian.co.uk/world/2011/feb/23/libya-free-benghazi-anti-gaddafi-troops?INTCMP=SRCH>
- 36 Lázongás az arab világban. Index. 2011.02.19. 18:41. http://index.hu/kulfold/2011/02/18/lazongas_az_arab_vilagban/
- 37 Saif: Libya Destroyed if Kadhafi tumbles. Allvoices. 2011.02.20. <http://www.allvoices.com/contributed-news/8251475-saif-libya-destroyed-if-kadhafi-tumbles>
- 38 Hezbollah and allies topple Lebanese unity government. BBC, 2011.01.12. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12170608>
- 39 Obama: Hizbullah efforts only demonstrate their fear. Jerusalem Post, 2011.01.12. <http://www.jpost.com/MiddleEast/Article.aspx?id=203290>
- 40 Hilary L. Krieger: Lebanese gov't falls as Hizbullah quits over Hariri probe. Jerusalem Post, 2011.01.13. <http://www.jpost.com/MiddleEast/Article.aspx?id=203360&R=R3>
- 41 Hezbollah-backed Mikati set to lead Lebanon government. Reuters, 2011.01.24. <http://www.reuters.com/article/2011/01/24/us-lebanon-government-idUSTRE70N33820110124>

- 42 Jumblatt backs Mikati to form Lebanon government. Reuters, 2011.01.24. <http://uk.reuters.com/article/2011/01/24/uk-lebanon-government-jumblatt-idUKTRE70N38U20110124>
- 43 Report: Iran Ordered Rafik Hariri Execution. ME War and Peace, 2011.01.15. <http://www.middleeastwarpeace.info/2011/01/15/report-iran-ordered-rafik-hariri-execution/>
- 44 Ahmadinejad tells Arab leaders to respect protesters. Reuters, 2011.02.23. <http://www.reuters.com/article/2011/02/23/us-iran-libya-ahmadinejad-idUSTRE71M35220110223>
- 45 Egypt allows Iranian warships ,can use Suez Canal'. BBC, 2011.01.28. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12493614>
- 46 Iran Protests: Hundreds Of Thousands March, Tear Gas Fired. Huffington Post, 2011.02.14. http://www.huffingtonpost.com/2011/02/14/iran-protests_n_822991.html
- 47 Iranian Demonstrators Call for Execution of Opposition Leaders. AOL News, 2011.02.18. <http://www.aolnews.com/2011/02/18/iranian-demonstrators-call-for-execution-of-opposition-leaders-m/>
- 48 Iran Tackles Antigovernment Protest Movement. US News, 2011.02.16. <http://www.usnews.com/news/articles/2011/02/16/iran-tackles-antigovernment-protest-movement>
- 49 Hard-line Iranian MPs demand execution of opposition leaders after pro-democracy rally leaves Tehran on knife-edge. Daily Mail, 2011.02.17. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1356982/Iran-protest-MPs-demand-oppositions-execution-Tehran-pro-democracy-rally.html>
- 50 Senior Iranian officers vow not to shoot at protesters. Jerusalem Post, 2011.02.18. <http://www.jpost.com/MiddleEast/Article.aspx?id=208800>
- 51 Samuel P. Huntington (2008): A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa Könyvkiadó, Budapest.

Képek forrása

- 1: saját szerkesztés, news.bbc.co.uk alapján
- 2: Fethi Belaid/AFP/Getty Images. <http://www.boston.com/bigpicture>
- 3: Zohra Bensemra/REUTERS. <http://www.boston.com/bigpicture>
- 4: Amr Abdallah Dalsh/Reuters. <http://www.boston.com/bigpicture>
- 5: Chris Hondros/Getty Images. <http://www.boston.com/bigpicture>
- 6: BBC News. news.bbc.co.uk
- 7: Goran Tomasevic/Reuters. <http://www.boston.com/bigpicture>
- 8: Pedro Ugarte/AFP/Getty Images. <http://www.boston.com/bigpicture>
- 9: <http://yenisafak.com.tr>

geologica.blog.hu, 2011